ALp1752

2

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

Mr. V. Janušonis, M.D
W 347 S 4948 C T H "G"
Dousman, WI 53118

1981/VASARIS - FEBRUARY/ Nr. 2 (126) $1.00

LIETUVOS NACIONALINĖ M. MAŽVYDO BIBLIOTEKA

akiračiai

SEPTYNIASDEŠIMT PENKI METAI

DIDŽIOJO VILNIAUS SEIMO PAMOKOS

„Prisipažindami, jog dabartinė . . . vyriausybė yra pikčiausiu mūsų priešu; jog dabar prieš tą vyriausybę pasikėlė visi rusų valstijos kraštai; jog geresnį gyvenimą galima įsigyti tik laimėjus kovą su senąja tvarka, susirinkime dalyvavusieji lietuviai nutarė: šviestis, rištis ir stoti kovon drauge su sukilusia visų Rusijos tautų liaudimi". Ne, tai nėra pasažas iš futuristinio romano ar ištrauka iš patekusio į Vakarus dabartinio lietuviškojo pogrindžio dokumento. Šiais žodžiais prasideda 1905 m. gruodžio mėnesio 4 dieną susirinkusio Didžiojo Vilniaus Seimo vienbalsiai priimti Nutarimai.

I

Šių nutarimų esmė buvo itin paprasta ir aiški. Jie lietuvių tautos vardu reikalavo „tikros mūsų krašto autonomijos" arba, kaip buvo paaiškinta skliaustuose ten pat nutarime,—„savivaldos". Kitais žodžiais, du tūkstančiai Vilniuje susirinkusių visų etninės Lietuvos miestų, valsčių bei kaimų, o taip pat ir už etninės Lietuvos ribų esančių lietuviškų kolonijų demokratiškai išrinktų atstovų, vieningai pareikalavo suteikti Lietuvai jos atskirą—atskirą ne tiktai nuo Rusijos, bet ir nuo Lenkijos,—valstybingumą. Būtent šiam atskiram lietuviškam tikslui pasiekti Seimo ir buvo nutarta jungtis į bendrą Rusijos revoliucinę kovą prieš senąją caristinę tvarką. Pabrėžtina, kad būtent prieš ją, o jokiu būdu ne prieš Rusiją ar juo labiau Lenkiją kaip tautas ar valstybes. Atvirkščiai, Didysis Vilniaus Seimas, o kartu su juo, ir per jį, visa lietuvių tauta, matė rusų, lenkų ir kitose Rusijos tautose, jų revoliuciniame judėjime prieš carizmą savo natūralų bei ištikimą sąjungininką. Lietuviams anuo metu nebuvo jokios abejonės, kad jų paskiri tikslai yra neatskiriami nuo bendrai demokratinių visos Rusijos tikslų ir kad tieji lietuviški tikslai gali būti pasiekti tik bendroje visų Rusijos tautų kovoje už Rusijos politinės santvarkos pakeitimą.

Čia glūdi pirmoji ir bene svarbiausioji Didžiojo Vilniaus Seimo pamoka nūdienai. Mums privalu suprasti,—taip pat aiškiai, kaip tai suprato Didžiojo Vilniaus Seimo organizatoriai bei vadovai dr. Jonas Basanavičius, Petras Vileišis, Jonas Kriaučiūnas, o kartu su jais ir dauguma kitų ano meto Lietuvos laisvės kovotojų,—du pagrindinius dalykus. Pirma, kad Lietuvos valstybingumas yra pačios lietuvių tautos reikalas; jei pati tauta tvirtai ir aiškiai už jį nepasisakys ir nestos vieningai už jį kovoti, niekas kitas—jokia pašalinė jėga, jokia, net ir pati radikaliausia, revoliucijos Rusijoje pergalė,—valstybingumo Lietuvai automatiškai nesuteiks. Antra, kad Lietuvos valstybingumo reikalas turi būti suprastas kaip bendro visos Rusijos demokratizavimo proceso elementas ir tuo būdu įgyvendinamas ne opozicijoje Rusijai, kaipo tokiai, bet išvien su visomis pažangiomis visos Rusijos jėgomis, siekiančiomis Rusijos demokratizavimo.

Ano meto lietuvių tautos vadovams buvo visiškai natūralu skirti rusų tautą nuo Rusijos politinio režimo ir siekti lietuviškų tautinių tikslų, jungiantis su pažangiais rusų tautos atstovais į kovą prieš bendrąjį priešą—atžagareivišką, imperinę-autokratinę Rusijos politinę santvarką. Neveltui juk Didysis Vilniaus Seimas pirmaisiais savo istorinių nutarimų žodžiais pabrėžia, jog ne Rusija, o tik jos dabartinė caro vyriausybė yra „pikčiausiu mūsų priešu". Dabar labiau natūralu turėtų būti skirti Rusiją nuo TSRS ir jos politinės santvarkos mums, nes, skirtingai nuo caro režimo, komunistinė Rusijos santvarka turi Rusijos visuomenėje ne kur kas gilesnes šaknis negu pačioje Lietuvoje.

Reikia pridurti dar ir tai, kad būsimos nepriklausomos Lietuvos kūrėjai, o jie ir sudarė Didžiojo Vilniaus Seimo šerdį, turėjo aukštai išvystytą politinio realizmo jausmą, iš kurio mums taip pat būtų privalu pasimokyti. Jie puikiai žinojo, kad net ir stojusi į organizuotą kovą už savo valstybingumą, lietuvių tauta pati viena, o tuo labiau opozicijoje daug galingesnėms už ją tautoms, valstybingumo sau išsikovoti nesugebės.

(tęsinys 3 - me psl.)

turinyje

KODĖL MAŽĖJA LIETUVIŲ TAUTOS PRIEAUGIS?

„Tiesos" reportažas iš kalėjimo ir „Akiračių" komentarai apie abortus, gimimų kontrolę, nemokamą gydymą ir priežastis, verčiančias sovietus susirūpinti prieaugio mažėjimu.

POETAS IŠ VILNIAUS MIESTELIO

Czeslaw Milosz Nobelio paskaita — apie poeziją, žuvusius draugus, Pabaltijo valstybes ir atmintį praradusią Vakarų generaciją.

„SINTAKSĖ" — RUSIŠKIEJI „AKIRAČIAI"

Pokalbis su Andriej Siniavskiu.

ŽŪSTANČIOS VERTYBĖS

Kultūros istoriko rūpestis išsaugoti lietuviškąją išeivijos periodiką.

SKILTYS, LAIŠKAI, SPAUDOS APŽVALGA

KRITIKA IR POLEMIKA

LAISVĖ IR NEPRIKLAUSOMYBĖ

Daug kas Vakaruose šias dvi sąvokas—laisvę ir nepriklausomybę—linkę sutapatinti. Dar labiau neatskiriamos jos tapo tėvynėje gyvenantiesiems. Totalitaristinėje santvarkoje gyvenantiems nepriklausomybę praradusio krašto žmonėms laisvė visų pirma reiškia laisvę gyventi nepriklausomai. Ir praeitis istoriniu melu pritvinkusioje dabartyje atrodo daug laisvesnė, negu kad iš tikrųjų būta.

Daug, labai daug kuo gali ir turi didžiuotis lietuviai, kalbėdami apie nepriklausomybės sukrautą kultūrinį kapitalą, kurio palūkanomis tebegyvename ir dabar, kurių turbūt niekada ir nebeišsemsime. Nepriklausomybės metais išsiugdyti įgūdžiai pažangiai ir rūpestingai ūkininkauti išliko iki šių dienų, net ir socializmo sąlygomis. Net ir politikos pagrindus jauna valstybė pajėgė tvirtai pakloti—Vilnius ir Klaipėda grįžo prie Lietuvos.

Laisvė vienok nebuvo viena iš didžiųjų nepriklausomo gyvenimo vertybių. Jos barometras smarkiai siūbavo erdvėj ir laike. Galime didžiuotis kultūrine, ekonomine, tautine laisve. Politinės laisvės, deja, jaunai valstybei nepavyko išsaugoti nei nuo svetimųjų, nei nuo savųjų. Nesididžiuojame ir religinės laisvės stoka nepriklausomoj valstybėj.

Laisvė vienok nėra svarbiausia priežastis, skatinanti tautas siekti nepriklausomybės. Nepriklausomybė lieka prasminga net ir tada, kai ji nėra lydima laisvės. Nepriklausomybė tautai užtikrina saugią ateitį, nors gyvenimas tokioje tautiniai saugioje aplinkoje be laisvės gali nebūti labai malonus. Todėl ir mes į ateitį žiūrim su nepriklausomybės ir laisvės viltim.

Yra dar ir kita galimybė. Tai laisvė be nepriklausomybės. Išeivijoje kartais ir šia galimybe susižavima. Tėvynėje savisaugos jausmas neleidžia tautai pamiršti nepriklausomybės. Išeivijoje nuo šitokių pavojingų svajonių turėtų apsaugoti baskų, portorikiečių, Kvebeko prancūzų — laisvų, o visvien už nepriklausomybę kovojančių tautų—pavyzdys.

(z.v.r.)

SPAUDA IŠEIVIJOJE

IŠEIVIJA SPAUDOS VEIDRODYJE

VISUR KALTA BENDRUOMENĖ

Dirvos bendradarbis V. Meškauskas savo skiltyje „Iš kitos pusės", lyg reorgų užsakytas, nepraleidžia progos pabarti Bendruomenę, pasišaipyti iš jos veiklos arba vaizduoti Bendruomenę tokią, lyg ji būtų vienintelė visų nesusipratimų, ginčų, nepasisekimų ar, kaip reorginiai „patriotai" sako, Lietuvos vadavimo darbo trukdymo ir visuomenės skaldymo priežastimi.

Paskelbus LB veiklos apžvalgą, V. Meškauskas tuoj pat rašo (*Dirva*, 1980, nr. 47):

Taip PASAULIO LIETUVIS pristatomas, kaip „turįs didžiausią prenumeratorių ir skaitytojų šeimą", tačiau pačiame tame leidinyje rašoma, jog PL pasiekia „BEVEIK TRIS TŪKSTANČIUS SKAITYTOJŲ t.y. jo tiražas toli gražu nėra didžiausias mūsų leidinių tarpe. Nebent aiškintumėm, kad kitų leidinių skaitytojai nesudaro šeimos, o PL sudaro. Pasirodo, kad to leidinio redaktoriai dirba „veltui, visą savo laisvalaikį ir dažnai kitą laiką (naktis . . .) skirdami Pasaulio Lietuviui, vedami idealizmo ir meilės lietuviškai spaudai". Išeitų, kad kitų laikraščių bendradarbiai dirba pasipelnymo tikslais ir ko gero . . . tik dienomis.

Kaip ten kitų laikraščių bendradarbiai dirba, mums nežinoma. Tačiau *Dirvos* bendradarbis tikrai dirba ne naktimis, o dienomis, ir už honorarą . . .

Toliau vėl, kitoje skiltyje (*Dirva*, 1980, nr. 50), jis taip rašo:

Paminėjus, kad Baltuose Rūmuose lankėsi PLB visuomeninių reikalų komisijos ir PLB LB visuomeninių reikalų tarybos atstovai, sušunkama:

„Taigi, ryšis ir sąlytis su Baltaisiais Rūmais yra palaikomas demokratiškai rinktų Lietuvių Bendruomenės atstovų . . . "

Čia tai naujiena, nes nei tos komisijos ar tarybos nariai nebuvo renkami, bet skiriami. Pagal PLB vald. pirm. V. Kamanto pranešimą: „komisijos branduolys sudarytas iš žmonių Chicagoje, New Yorke, Washingtone ir kitur, palaipsniui įtraukiant vis daugiau žmonių". Toliau, kad „per kelis mėnesius į komisiją įsijungė". Tokiu būdu komisija yra sudaryta iš paskirtųjų ir įsijungusiųjų, bet niekur nepastebėjau, kad jie būtų 'demokratiškai' visos išeivių tautos išrinkti.

Apie kokį demokratiškumą V. Meškauskas kalba, jei jis nori, kad kiekvienos komisijos nariai būtų renkami visuotinu balsavimu? Pažiūrėkime pvz., į JAV demokratinę sistemą, kur yra šimtai įvairiausių komisijų, Vašingtone ir valstijose. Ar jos visos yra renkamos visuotinu balsavimu? Nieko panašaus! Demokratiškai išrinktos institucijos komisijas skiria, o nerenka.

MIRĖ RAŠYTOJAS MARIUS KATILIŠKIS

Rašytojo Mariaus Katiliškio mirtis buvo plačiai paminėta išeivijos spaudoje. Atsisveikinant rašytojų vardu kalbėjo Kazys Bradūnas, kurio kalbos ištraukas čia cituojame:

O Mariaus Katiliškio užauginti vaisiai jau neįperkami ir neparduodami. Jie jau ne vien tik išeivijos, bet visos tautos įgytoji ir niekam kitam neperleidžiama nuosavybė.

Ar ji tokia būtų buvus, rašytojui pasilikus tėvynėje? Tikriausiai ne. Jaunam rašytojui greičiausiai būtų reikėję arba visiškai nutilti ir plunksną sulaužyti, arba pasiduoti partijos beraščių dirigavimui. Ir kas ten labai būtų kuria nors prasme paisę pradedančiojo, kai rašytojai net su klasikų vardais, kaip Vincas Mykolaitis-Putinas ir Balys Sruoga, buvo nemokšų mokomi ir grasinančiai pirštais rodomi. Gi išeivijoje, laisvoje kūrybos ir kritikos akistatoj, galėjo niekieno neprievartaujama brėsti Mariaus Katiliškio plunksna, mūsų literatūrai dovanodama šias knygas: „Prasilenkimo valanda" (1948), „Užuovėja" (1952), „Miškais ateina ruduo" (1957), „Išėjusiems negrįžti" (1958), „Šventadienis už miesto" (1963), „Apsakymai" (1974). Turbūt nesuklysime, sakydami, kad tokias knygas Marius Katiliškis galėjo parašyti tik išeivijoje, kaip ir kadaise Adomas Mickevičius svetimame Paryžiuje „Poną Tadą". Ir vienam, ir antram į prarastą tėvynę ir į jos žmones reikėjo pažvelgti iš tolių perspektyvos ir patiems sirgti nostalgijos kančia.

Būtų neteisybė, jei sakytume, kad Mariui Katiliškiui išeiviškasis gyvenimas amerikinėje aplinkoj buvo malonus ir lengvas. Ir šeimai, ir plunksnai, ir kasdieninės duonos riekei reikėjo rasti ir laiko, ir sveikatos. O nebuvo gi nei daktaras, nei inžinierius, nei biznierius, nei šiaip koks baltakalnierius. Nebuvo, o gal ir nenorėjo būti. Norėjo pasilikti tokiu, koks iš tikrųjų visu savimi ir savo plunksna buvo: paprastas Lietuvos laukų ir miškų žmogus. Ne tik savo dvasia, bet ir savo išorine išvaizda. Užtenka pasižiūrėti nors ir čia matomą rašytojo nuotrauką. Vargu ar kas pasakytų, jog tai „amerikonas". Čiagi veidas žmogaus, atrodo, dar tik vakar atėjusio iš šiaurės Lietuvos platybių, veidas, įdegintas saulės ir nugairintas vėjų, veidas ūkininko, laukų darbininko. Toks Marius gyvenime ir buvo. Ne miestietis. Kai tik galėjo, kėlėsi iš Chicagos į prerijas. Ir ne iš mandrumo į kokias nors kontraktorių ir architektų išgalvotas rezidencijas. Pats savo rankomis rentė savo šeimos būsimo namo sienas Lemonto apylinkės tada dar tuščiuose laukuose. Tai buvo pionierius dabar jau ten plačiai pasklidusios Lemonto lietuvių kolonijos.

Ką reiškė Mariui žemė, medis, daržas, apynys, galėdavai matyti iš jo veido ir akių, kai apie tai užvesdavai kalbą. Ypač apie Lietuvos laukų, kaimo ir miškų dienas. Šiaip jis būdavo nekalbus. Tačiau, užminus žemdirbiškas ir kaimietiškas temas, atsiverdavo. Ir tada Mariaus tik klausykis! Net ir ligoninėje, jau gerokai apsilpusį lankant, veidas nusišviesdavo ir akys sublizgėdavo, kalbą pasukus ta kryptimi.

ZINOS KATILIŠKIENĖS ATVIRAS LAIŠKAS

Naujienos, aprašydamos M. Katiliškio laidotuves, ir čia neapsiėjo be šmeižtų ir prasimanymų. Atrodo, kad *Naujienų* naujoji reorginė moralė net mirties ir laidotuvių atveju nebepripažįsta jokio elementariausio padorumo.

Tų prasimanymų akivaizdoje, velionies našlė rašytoja Zina Katiliškienė buvo priversta paskelbti atvirą laišką, kurį čia ištisai persispausdiname. Laišką *Naujienų* redakcija atsisakė spausdinti, todėl jis buvo paskelbtas *Drauge* (nr. 21, 1981.I.26):

Tikrai nereaguočiau į mano vyro Mariaus Katiliškio laidotuvių aprašymą, atspausdintą Tamstos redaguojamo dienraščio 249 numeryje („Palaidojo rašytoją Marių Katiliškį". 1980.XII.25) ir pasirašytą Reporterio pseudonimu, jeigu jame nebūtų tiek iškraipymų, netiesos arba gryniausių prasimanymų. Atitaisau juos iš eilės.

Reporteris rašo, kad Marius Katiliškis Lietuvių Tautinėse kapinėse „nujausdamas artėjantį kelio galą, pasistatė ten paminklą, kuris jam patiko". Tai netiesa. Jokio paminklo nebuvo ir nėra. Nedirbo jisai nė Liet. Tautinėse kapinėse „apie porą metų", bet tiktai virš pusmečio.

Aišku, nebuvo Marius niekad dailidė, kaip teigia Reporteris. („Katiliškis mėgo medžio darbus, buvo dailidė").

Deja, nemirė jisai savo pasistatytuose namuose, kaip rašoma aprašyme, ir kaip, be abejonės, Marius būtų norėjęs, bet ligoninėje.

(Ir ne dėl dešimtmetį jį kankinusios cukrinės, kaip rašoma gale. Šia liga jisai niekad nesirgo).

Nenurodė reporteris nei teisingo skaičiaus asmenų, dalyvavusių šermenyse, ir tikrai suklydo rašydamas, kur aš turėjusi sėdėti, kur sėdėjau, kiek giminių būta ir t.t. Jokių vietų niekas niekam nenurodė, ir tai tikrai nebuvo svarbu.

Velionio pagerbimą pradėjo ne A. Laukaitis, Lemonto JAV L. Bendruomenės pirmininkas, kaip Reporterio rašoma, bet Kazys Laukaitis, JAV LB Vidurvakarių apygardos pirmininkas. Nepabrėžė jis, „kad tvarkys laidotuves", nes jis jų nei netvarkė, jis tiktai buvo paprašytas ir pravedė velionies pagerbimą Gerharz laidojimo koplyčioje, Lemonte.

Nežinau, kodėl Reporteris užgauliai atsiliepia apie K. Laukaičio tekstą, kalbą ir kaip buvo skaitoma,—K. Laukaitis kalbėjo ir sklandžiai, ir jautriai. Reporterio tvirtinimas, jog K. Laukaitis niekad neskaitė Mariaus „plunksnos darbų", neturi jokio pagrindo. Paties Reporterio atsiliepimas apie mano vyro kūrybą yra gryna netiesa: Vokietijoje karo metu parašė „Seno kareivio grįžimą". Porą kartų bandė jį atkurti, bet nepavyko"). „Seno kareivio grįžimas" buvo parašytas ne Vokietijoje, bet Lietuvoje, tos knygos rankraštis liko ir dingo Lietuvoje, ir Marius niekada jo nebandė atkurti.

Nesuprantu taip pat, kodėl Reporteris pavadino Kazį Bradūną „akmeniniu" poetu, Lemonto Balfo atstovo D. Misiulio žodį pamini tik pačiame rašinio gale, nepažymint, ką jis atstovavo.

ATVIRO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

(USPS 706 - 500)

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $8.00 annually in the U.S., $8.00 in foreign countries; $1.00 per copy. Second class postage paid at Chicago, Ill.

•Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, L. Mockūnas, Z. Rekašius, dr. T. Remeikis, T. Venclova, H. Žemelis; spaudos grafika A. Kurausko.

•Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai.

•Metinė 10 numerių prenumerata JAV - se — $8.00; kituose kraštuose — $8.00; atskiro nr. kaina - $1.00. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

Nesuprantu, kodėl Reporteris sugalvojo kažkokią nesąmonę, kad į Laukaičio (tokios nežinau!) Bendruomenę velionis įstojęs . . . „paskutiniais metais dukters paragintas . . .". Marius Lietuvių Bendruomenei priklausė nuo pat jos įsikūrimo ir buvo išrinktas Trečiosios tarybos nariu.

Ne tiesa taip pat, kad Santara-Šviesa pažadėjo Mariui kažkokį „užlaikymą", todėl negali būti jokios kalbos apie R. sugalvotą „trumpą prižadą" arba „išsiskirstymą". Kaip tiktai atvirkščiai būta— Santara-Šviesa iki pat Mariaus mirties liko jam ištikima ir draugiška.

Reporteris rašo, kad Marius visą dešimtmetį rašė „Naujienoms". Tai tiesa. Tik ne „pasirašydamas pavarde ir slapyvardžiais", o vienu slapyvardžiu—Albinas Švėtela.

Todėl man dar liūdniau, kad jo laidotuvių aprašymas „Naujienose" beveik ištisai klaidingas, užgaulus atsisveikinimo dalyviams ir, vietomis, netgi groteskiškas.

LAIMINGA TAUTA

Lietuvių Krikščionių Demokratų S-gos biuletenyje (nr. 22) šitaip liaupsinamas Vliko pirmininkas Bobelis:

Sąjungos santykiai su VLIKą sudarančioms grupėmis yra geri ir nuoširdūs. Visi turim tą patį tikslą. Jokie ideologiniai skirtumai netrukdė šiam bendram darbui, kuriam įsipareigojimai buvo padaryti pavergtos Lietuvos požemiuose. Džiaugiamės Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto Valdybos veikla. Valdybos narių pasiaukojimas pašvenčiant visą laisvą laiką informuojant laisvąjį pasaulį apie padėtį pavergtoje Lietuvoje, reaguojant į kasdieninius politinius įvykius ir konsoliduojant laisvojo pasaulio lietuvių jėgas bendram darbui, neturi palyginimo. Didžiuojamės VLIKo Valdybos pirmininku dr. Kaziu Bobeliu. Jo kelionės po Pietų Ameriką ir Europą pareikalavo daug laiko, energijos ir išteklių, neskaitant nuostolių jo šeimai. Kas kitas galėjo pašvęsti virš dviejų mėnesių laiko kelionėse be atlyginimo, be nuovargio, be skundo, klabinant laisvojo pasaulio ministerijų duris, organizuojant demonstracijas ir spaudos konferencijas Madride, tikslu padėti jo mylimai, pavergtai tėvynei Lietuvai? Turbūt Mindaugo Tamonio, Romo Kalantos ir kitų šių laikų didvyrių pavyzdžiai stiprino jo dvasią ir davė jėgų. Laiminga ta tauta, kuri turi šitaip pasiaukojančių vaikų! Prel. M. Krupavičius tikrai didžiuotūsi savo įpėdiniu, jei šiandien būtų gyvas.

Kažin, ar džiaugtųsi prel. Krupavičius tokiu arogantišku pirmininku. „Tauta" irgi dar nesiruošia iš laimės numirti.

Keli reorginių pažiūrų krikščionys demokratai neturi teisės kalbėti tautos vardu. Juo labiau negali jie tautos priversti garbinti asmenį, kuris, dėl savo ambicijų, pavertė Vliko instituciją nuolatinių ginčų objektu, absoliučiai nesiskaitydamas nei su visuomenės opinija, nei su ta organizacija, kuri dirba žymiai svarbesnį Lietuvai darbą, negu jo vadovaujamas Vlikas.

APIE VASARIO 16 GIMNAZIJOS MOKINIŲ KELIONES Į LIETUVĄ

Vasario 16 gimnazijos mokytoja Dalia Grybinaitė šitaip pateisina gimnazijos mokinių keliones į Lietuvą (*Draugas*, 1980.XI.3):

Antri metai, kai dirbu Vasario 16-tos gimnazijoje Huttenfelde. Čia atvykau iš St. Louis, Mo. Darbas nors sunkus, bet mielas, nes dirbame vienintelėje laisvame pasaulyje lietuviškoje mokslo institucijoje. Noriu pakalbėti dėl „Drauge" tilpusių priekaištų, liečiančių mūsų mokinių keliones į Lietuvą.

Pirmasis priekaištas tai tas, kad mokiniai dar mažamečiai, neparuošti politiškai ir naivūs, todėl lengvai suklaidinami. Kai kurie mokytojai, sužinoję apie jų pasiruošimus kelionei į Lietuvą, deda reikiamas pastangas jiems paaiškinti, į ką ten nuvažiavus kreipti dėmesį, kuo patikėti ir kuo ne. Mūsų mokiniai yra šviesūs vaikai, pakankamai gudrūs, kad pastebėtų diktatūros prislėgtus, nekalbius ir užguitus tautiečius, jų eiles prie krautuvių, jų kuklų apsirengimą, jų baigštų draugiškumą.

Nė vienas iš nuvykusiųjų vis dėlto nepasiliko Lietuvoje gyventi, bet pamatę Lietuvą, lietuvių nuoširdumą, lietuviškai besikalbančius, beskubančius miesto gatvėmis žmones, lietuvių kalbą mokyklose, teatruose, krautuvėse, įstaigose ir visur kitur, kai pajunta jos oro aromatingumą jos gamtos grožį, ką pamilsta ir ji jau visai kitokia patampa jų širdyse. Ji jau nebe pasakojimų objektas, bet gyvas ir net labai gyvas elementas mokinių gyvenime.

Antras priekaištas, kodėl važiuojama su sovietiška pagalba. O sakykite, kokiu kitu būdu jiems pamatyti tą kraštą, kuris visų ten gimusių ir augusių taip suidealintas, tokiomis puikiomis spalvomis nutapytas. Visiems mums gyvenime ateina laikas, kada vien tik žodžiu nepasitenkiname, o trokštame išgyvenimų. Jei turtingieji amerikiečiai—lietuviai sudarytų patys galimybes lietuvių jaunimui Lietuvoje grupėmis lankytis, niekas nesinaudotų sovietiška parama. Gal net, jei broliai lietuviai Amerikoje sugebėtų sudaryti didesnes grupes norinčių mūsų gimnazijoje mokytis jaunuolių, tai jie galėtų pasinaudoti grupėms teikiamomis nuolaidomis Lietuvon nuvykti be sovietiškos paramos. O gal gerieji dėdės amerikiečiai ir bilietus padėtų įsigyti?

Nėra jokios abejonės, kad kelionės Lietuvon stiprina ir įprasmina mokinių lietuviškumą. Aš tikrai nesuprasčiau ir nepateisinčiau nė vieno, kuris būdamas taip arti savo tėvų žemės Lietuvos, nesinaudotų proga palyginamai pigiai ją pamatyti, su ja ir su giminėmis susipažinti.

„KOMENTARAI NUO FLORO" IR „PASIŪLYMAS NUO GRINDŲ"

J. Gaila, aprašydamas Toronte įvykusį Vliko seimą (*Draugas*, nr. 7, 1980.I.9), tarp kitko taip sako:

Nors dr. K. Bobelis atidaromajame žody ir pabrėžė, kad šis seimas apžvelgs ir svarstys praeities darbus ir sudarys planus ateičiai, sėkmingam darbų vedimui, tačiau seimas nei tuos planus sudarinėjo, nei apie juos kalbėjo, nei seimą su jais kas supažindino. Seime nuo jo atidarymo iki pabaigos dominavo dvi temos: 1. Aiškinimai kas yra VLIKas, kaip jam tauta suteikusi mandatą ir primatą laisvinimo darbuose, ir 2. Lietuvių Bendruomenės puolimas ir jos veikėjų niekinimas. Toms temoms apipavidalinimą suteikė salėje ant stalų gausiai išdėstyta Lietuvių krikščionių demokratų literatūra: biuletenis nr. 21. Jame daug vietos buvo skirta aiškinimams kas yra VLIKas, ALTas, BALFas, LB. Ypač akcentuotas ALTo svarbumas, reikalas jį remti visiems, kurie rūpinasi Lietuvos laisvės byla. Duotas ir įspėjimas: „Kas nueitų kitu keliu, labai suklystų". Po paaiškinimo kas yra LB ir paryškinimo, kad ir prieš jos atsiradimą buvo didžiulės dainų šventės ir koncertai ir kad visi tilpo ALTe, iškuoneveikta JAV LB ir PLB.

Nepasigailėta nei Kanados LB: per mažai balsuotojų paskutiniuose rinkimuose. Turbūt, kad tie ir kiti išpuoliai prieš LB būtų labiau patikimi, gausiai cituotas „visų lietuvių laikraštis" („Naujienos"). Savotišką įžangą seimui suteikė ir taip pat jo atstovų nusiteikimą pailiustravo ALTo pirm. dr. K. Šidlausko sveikinimas. Pasidžiaugęs VLIKo ir ALTo santykiavimu ir darbais, pareiškė, kad Lietuvių Charta netikęs VLIKo kūrinys. Kadangi Lietuvių Charta yra laikoma vienu iš reikšmingiausių VLIKo darbų ir net „kiekvieno lietuvio sąžinei rašytu kodeksu" (V. Vaitiekūnas), tai buvo galima tikėtis kad seimo atstovai tokį sveikinimą priims kaip įžeidimą, tačiau jie smagiai plojo. Plojo, atrodo, pritardami, kad Lietuvių Charta netikęs kūrinys, greičiausia dėl to, kad ant jos pagrindų išaugo Pasaulio Lietuvių Bendruomenė.

O *Tėviškės žiburių* (nr. 51-52, 1980.XII.18) korespondentas, aprašydamas tą patį seimą, savo korespondenciją užbaigė taip:

Prezidiumo pirmininkas nuolat kartojo tokius „lietuviškus" išsireiškimus: „visi in feivor pasakykite ai", „turi būti padarytas "amendment", „komentarai nuo floro", o vėliau pasitaisė— „pasiūlymas nuo grindų".

Seimo posėdžius baigė VLIKo valdybos pirm. dr. K. Bobelis uždaromąja kalba, po kurios dalyviai sugiedojo Tautos himną.

Įdomu, kas buvo tas „pirmininkas ant prezidiumo"? Mūsų žiniomis, tai buvo ne kokios kosmopolitinės partijos atstovas, o . . . tautininkas E. Bartkus, buvęs ALT Sąjungos pirmininkas.

Vyt. Gedrimas

DIDŽIOJO VILNIAUS SEIMO PAMOKOS

(atkelta iš 1-mo psl.)

Jiems buvo aišku, kad demokratiniai pakitimai visos Rusijos politinėje santvarkoje yra ta būtinoji preliminarinė sąlyga, be kurios Lietuvos valstybingumas niekada negalės būti pervestas iš teorinės plotmės į praktinę ir kad todėl lietuviai privalo ne tik neatsiriboti nuo bendro visai Rusijai revoliucinio proceso, bet ir stoti aktyvion „kovon drauge su sukilusia visų Rusijos tautų liaudimi" prieš „senąją tvarką", t.y. padaryti visų tautų laisvę savo nuosavu šūkiu tam, kad lietuvių tautos laisvė taptų ir bendru visų Rusijos tautų, jų tarpe ir rusų, revoliucinių pastangų tikslu.

Taigi, kaip 1905 metais, taip ir dabar, lietuvių tautinis judėjimas, judėjimas už nepriklausomą Lietuvą, jei jis nori įgyvendinti savo aukštus siekius, turi visų pirma turėti aiškiai nustatytą savarankią programą, apibrėžiančią konkrečius lietuvių tautinius tikslus, bei susikurti atskirą organizacinę struktūrą, tvirtai siekiančią tuos tikslus įgyvendinti. Be tokio organizuoto atskiro lietuviško judėjimo nebūtų jokių vilčių Lietuvai atgauti nepriklausomybę, nes jei mes patys nestosime už ją į ryžtingą kovą, niekas kitas už mus pačius to nepadarys. Kartu su tuo toks askirais pagrindais organizuotas lietuvių tautinis judėjimas tik tada gali tapti efektingu, jei jis organine dalimi įeis į vieningą demokratinį frontą,

(tęsinys sekančiame psl.)

DIDŽIOJO VILNIAUS SEIMO PAMOKOS

(atkelta iš 3-čio psl.)

jungiantį visas Tarybų Sąjungos tautas, taigi ir rusų tautą, kovoje už tautines bei individualias žmogaus teises, už tokią santvarką, kurioje tos teisės galėtų būti pilnai įgyvendinamos. Regisi, jog opozicinis judėjimas Lietuvoje vis ryžtingiau renkasi šią vieningo fronto taktiką ir tai rodo, jog ši Vilniaus Seimo pamoka yra aktyviųjų mūsų tautos jėgų Tėvynėje vis labiau įsisavinama. Laikas yra ir išeivijos veiksniams giliau apie šią pamoką pagalvoti ir pradėti aktyviau burtis į vieningą frontą su kitų komunizmo pavergtų tautų politinėmis jėgomis išeivijoje.

II

Prieš 75 metus, pačiame 1905 metų Rusijos revoliucijos įkarštyje susirinkęs Didysis Vilniaus Seimas buvo puikus lietuviškosios vienybės pavyzdys. Jį, be to, galima laikyti kone idealiu tautos organizuotos demokratinės saviveiklos modeliu, iš kurio pravartu pasimokyti ir dabartinės kartos lietuviams. Tuo metu Rusijoje vykusių revoliucinių įvykių akivaizdoje įvairios lietuviškos politinės partijos bei srovės nutarė pamiršti tarpusavio ginčus bei nesutarimus ir susitelkti į vieningą tautinį-politinį vienetą, kovojantį tautos mandato pagrindu už Lietuvos valstybingumą tikrosios krašto autonomijos (savivaldos) formoje. Tuo tikslu 1905 m. spalio 19 dieną Vilniuje buvo sudarytas dr. Jono Basanavičiaus vadovaujamas 15 asmenų lietuvių Seimui rengti komitetas, į kurį įėjo visų aukščiau minėtų grupių atstovai, tiesa, iš pradžių, išskyrus Lietuvos social-demokratus. Tačiau pastarieji, įsitikinę dideliu Seimo idėjos populiarumu lietuvių tautos masėse, kiek vėliau į šio komiteto veiklą aktyviai įsijungė ir net stengėsi perimti vadovavimą Seimo ruošai į savo rankas. Visas lietuviškas politines sroves čia suvienijo ne tik patriotizmas, ne tik bendras siekimas pasinaudoti Rusijos revoliucija tam, kad būtų atkurtas Lietuvos valstybingumas, bet, kas galbūt net svarbiau,—demokratinė tautos seimo sušaukimo idėja, idėja apie tai, kad politiniai tautos atstovai savo siekiams bei jiems pajungtai veiklai įteisinti turi pirmoje eilėje įsigyti tautos mandatą per demokratiškai išrinktą visos tautos atstovybę—seimą.

Tas anaiptol nereiškia, jog atskiros lietuvių politinės partijos bei srovės atsisakė savo nuosavo veido, savo kritinio požiūrio į kitas partijas bei sroves. Paties Didžiojo Vilniaus Seimo darbas buvo kupinas ginčų, nesutarimų; vien tik jo Prezidiumui sudaryti prireikė dviejų valandų aršių diskusijų. Ir visgi galų gale Seimui pavyko ne tik susitarti dėl Prezidiumo sąstato, bet ir vienbalsiai priimti visus keturis istorinius Seimo Nutarimus: apie dabartinę padėtį Rusijoje ir Lietuvoje, apie Lietuvos autonomiją, apie tai, kokiu būdu iškovoti tą autonomiją ir apie valsčius, mokyklas bei bažnyčias. Kaip rašė profesorius Antanas Kučas: „Nors karštai kiekviena pusė gynė savo nusistatymus, nors triukšmo kildavo tiek, kad teko posėdžius nutraukti, bet seimo nutarimai buvo priimti visų vienu balsu. Tai buvo panašu į besiveržiančią srovę, kurioje atskiros versmės brūžuojasi, susitrenkia viena į kitą, bet viskas veržiasi viena kryptim—pirmyn". (*Į laisvę* nr. 9, 1956, psl. 20)

Galvojant šiandieną apie Didžiojo Vilniaus Seimo patyrimą, norom nenorom kyla klausimas, ar užtektų dabartiniams Lietuvos patriotams organizuotumo bei politinio sąmoningumo tam, kad, prasidėjus politinių pasikeitimų procesui Maskvoje, jie galėtų panašų seimą sušaukti ir sugebėtų pateikti jam tokią veiklos programą, kuriai tas seimas vienbalsiai pritartų. Nuo atsakymo į šį klausimą priklauso Lietuvos kaip tautos ir valstybės ateitis. Norisi tikėtis, kad reikiamu momentu šio meto Lietuvos laisvės kovotojai sugebės įrodyti, jog jie nėra užmiršę Didžiojo Vilniaus Seimo pamokų ir bus verti tų savo pranokėjų, kurie šį Seimą sušaukė bei pravedė. Tačiau, turint omenyje, kad tautos politinis branduolys šiandieną yra išeivijoje ir kad ryžtingų pasikeitimų laiku tautos akys bus nukreiptos į išeiviją, laukiant iš jos politinio vadovavimo bei iniciatyvos, šios viltys pasidaro kiek abejotinos. Ir ne tiktai dėl išeivijos veiksnių vienybės stokos, nors ir dėl josios taip pat, bet pirmoje eilėje dėl to, kad nė vienas iš šių veiksnių pakankamai nesirūpina nei vieningos Lietuvos nepriklausomybinės programos paruošimu, nei strateginiu planavimu tų veiksmų (kaip pavyzdžiui, tautos seimo sušaukimo organizavimas ir pan.), kurių pagalba, reikiamai valandai atėjus, galima būtų nepriklausomą Lietuvos valstybę atstatyti.

III

1905 m. Didžiojo Vilniaus Seimo Nutarimai yra nenustoję savo aktualumo netgi toje jų dalyje, kuri kalba apie kovos už Lietuvos valstybingumą metodus bei formas, o taip pat ir apie to siektino valstybingumo principinius pagrindus.

Kalbant apie Seimo siūlomus laisvės kovos metodus bei formas, reikia pasakyti, jog iš vienos pusės jie šia prasme yra bekompromisiški bei radikalūs, neprileidžiantys jokių iliuzorinių kompromisų su carinės Rusijos vyriausybe bei santvarka. „Kad įgyti autonomiją,—skelbia Seimo nutarimas apie tai, kokiu būdu išsikovoti autonomiją,—pirmučiausiai reikalinga yra galutinai sugriauti dabartinę prispaudimo tvarką". Iš kitos gi pusės, tie nutarimai yra realistiškai nuosaikūs ir išjungiantys bėt kokį smurtą bei prievartą kaipo kovos prieš režimą metodus. Anot tų nutarimų, priespaudos režimui sugriauti pakanka grynai pasyvių pasipriešinimo priemonių, tokių, kaip antai: „nemokėti mokesčių, uždarinėti monopolius, neleisti vaikų į rusiškas . . . mokyklas, neiti . . . į . . . teismus ir visas kitas dabartinės valdžios įstaigas, neleisti savo brolių į kariuomenę, reikalui prisiėjus streikuoti visiems darbo žmonėms miestuose ir sodžiuose".

Ne visi šitie metodai pritaikytini nūdienai. Santvarkoje, kur valstybė yra visų gamybos bei prekybos įstaigų šeimininkas, o tuo pačiu ir vienintelis darbdavys, šūkiai kviečiantieji nemokėti mokesčių ar uždarinėti monopolius netenka prasmės. Dėl to, kad vaikai nebūtų leidžiami į tarybinę mokyklą, taip pat dar reikėtų gerai pagalvoti. Toks šūkis turėtų prasmės, turbūt, tik tuo atveju, jei būtų spontaniškai sukurtas lygiagretus neoficialių tautinių mokyklų tinklas. Tačiau kiti Didžiojo Vilniaus Seimo siūlomieji šūkiai,—kovos su režimu metodai yra, atrodo, pilnai pritaikytini ir dabarčiai. Tam tikroje laisvės kovos stadijoje lietuviai galėtų ir netgi turėtų boikotuoti tarybinius teismus bei įstaigas, atsisakyti tarnauti tarybinėje armijoje, pagaliau, „reikalui prisiėjus", streikuoti. Visa tai būtų moraliai pateisinamos, nesmurtinės, o kartu su tuo itin galingos bei efektingos tautos pasipriešinimo režimui priemonės. Žinoma, jos taptų tokiomis, jei nebūtų spontaniškos bei pavienės, o įgytų masinį bei organizuotą pobūdį. Svarbiausia gi, turbūt, yra įsiminti Didžiojo Vilniaus Seimo pamoką apie tai, kad ne smurtas bei prievarta, o pasyvus pasirpiešinimas bei oficialios valdinės sistemos boikotas turėtų būti tie būdai, kuriais lietuvių tauta galėjo ir gali garbingai išsikovoti sau prideramą padėtį pasaulyje. Šia prasme 1980 metų Lenkijos darbo žmonių jundėjimo už savo teises patyrimas, patvirtinantis šią Didžiojo Vilniaus Seimo pamoką, privalėtų būti mūsų atitinkamai įsisavintas bei, laikui atėjus, ir panaudotas.

IV

1905 metų Didysis Vilniaus Seimas siekė įgyvendinti Lietuvos valstybingumą **politinės demokratijos, tautinio bei religinio pakantumo ir etninių valstybinių sienų** pagrindais. Aukščiausia valdžia Lietuvoje, anot jo nutarimo apie Lietuvos autonomiją, turėtų priklausyti Seimui Vilniuje, demokratiškai išrinktam „visuotinu, lygiu, tiesiu ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties, tautos, tikėjimo". Kitoje to paties nutarimo vietoje buvo dar specialiai pabrėžta, kad lietuvių norima, jog „ir kitos Lietuvoje begyvenančios tautos galėtų pilna laisve naudotis", o nutarime apie valsčiaus mokyklas ir bažnyčias buvo pasakyta dar štai kas: „Kadangi dabartinė mokykla yra tik ištautinimo ir ištvirkinimo įrankiu, tai reikia visas tokias mokyklas paversti grynai tautiškomis, kur mokslas būtų išguldomas prigimta kalba ir kad patys to krašto žmonės rinktų sau mokytojus". Kaip teisingai atžymėjo savo jau cituotame veikale profesorius Antanas Kučas, „tai buvo taikoma lietuviams, bet netiesiogiai buvo garantuojamos gimtosios kalbos teisės ir tautinėms mažumoms". (Ten pat, psl. 21).

Didysis Vilniaus Seimas taip pat pareiškė, kad lietuviai siekia įsteigti savo valstybingumą tik etnografiškai lietuviškų žemių ribose ir tuo būdu atsisako atstatinėti bet kokias istorines Lietuvos sienas. Tas principinis nusistatymas buvo Seimo išreikštas sekančiais savo reikšmės nepraradusiais žodžiais: „ . . . Lietuva turi būti sudėta iš dabartinės etnografiškos Lietuvos kaipo branduolio ir tų pakraščių, kurie dėlei ekonomiškų, kultūriškų, tautiškų arba kitų priežasčių traukia prie to branduolio ir kurių gyventojai priklausyti prie jo panorės". Nuoseklus Didžiojo Vilniaus Seimo demokratiškumas pasireiškia tokiu būdu ir sprendžiant klausimą apie Lietuvos sienas, nes tų ar kitų „pasienio" teritorijų įjungimas į Lietuvą čia atiduodamas spręsti pačių tų teritorijų gyventojams.

Nurodytos 1905 metų Didžiojo Vilniaus Seimo idėjos apie Lietuvos valstybingumo pagrindus nustato, tokiu būdu, ir šiandieną nenublankstančias gaires, į kurias besiorientuodami mes, kaip Tėvynėje, taip ir išeivijoje, turėtume galvoti apie atkurtiną ateityje nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Taigi, prieš 75-eris metus įvykęs Didysis Vilniaus Seimas yra toks lietuvių tautos istorijos faktas, kuris ir šiandieną lieka gyvas bei aktualus ir kurio pamokos turi būti atidžiai studijuojamos ir įsisavinamos kiekvieno lietuvio, norinčio aktyviai dalyvauti nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo veikloje.

A. Štromas

PO TEISMO NUOSPRENDŽIO

PAMYNĘS GYDYTOJO GARBĘ

Pamažu vėrėsi sunkios kalėjimo durys. Vos įžengėme, ir tuoj pat už mūsų nugarų spragtelėjo automatiškas užraktas. Nuo šio metalinio garso pasidarė kažkaip nejauku. Prie budinčiojo pulto blykčiojo lemputės, kažkur girgžtelėjo durys, žvangėjo raktai. (. . .)

Šitaip susipažinome su buvusiu Šakių rajono centrinės ligoninės akušerinio-ginekologinio skyriaus vedėju gydytoju Antanu Gudausku, kuris už neteisėtą abortų darymą ir dokumentų klastojimą nuteistas ketveriems metams laisvės atėmimo, bausmę atliekant bendrojo režimo pataisos darbų kolonijoje. Gydytojo kaltė nenuginčijamai įrodyta, Lietuvos TSR aukščiausiasis teismas kasacinį skundą atmetė kaip nepagrįstą, baudžiamoji byla galutinai užversta, nuosprendis įsiteisėjo.

Akušerio-genekologo specialybė ypatinga ir labai atsakinga. Šio mediko rankos priima naują gyvybę, jo širdis turi jausti būsimų motinų kančias ir džiaugsmą. Kad galėtum vykdyti šią misiją, reikia būti visapusiškai stipriam, šventai laikytis būtinų gydytojui moralinių principų, turėti daug žinių. Sako, kad studijų metais Antanas Gudauskas buvo veiklus, energingas, gabus. 1972 metais baigęs Kauno medicinos institutą ir porą metų padirbėjęs Vilkaviškyje, Šakių centrinėje ligoninėje jis iškart gerai užsirekomendavo ir tuoj buvo paskirtas aukušerinio-ginekologinio skyriaus vedėju. Šešeri darbo metai prabėgo be didesnių negandų. Ir štai lyg perkūnas iš giedro dangaus: gydytojas kaltinamųjų suole. Kodėl šitaip atsitiko?

Per daugelį metų kolektyve išryškėjo A. Gudausko ne tik kaip specialisto, bet ir žmogaus bruožai. Dabar kolegos pasakoja apie A. Gudausko nesiskaitymą su ligoninės administracija, apie akušerinio-ginekologinio skyriaus gydytojų autoriteto žeminimą ligonių akivaizdoje. Pernelyg didelis pasitikėjimas savimi trukdė būti savikritiškam, trukdė laikytis gydytojo etikos ir deontologijos reikalavimų. O juk iš akušerio-ginekologo (juo labiau skyriaus vedėjo) visuomet reikalaujama ypatingo sąžiningumo, nes jam suteikta teisė būti išmintingu teisėju, kai kreipiasi į jį būsimosios motinos.

Kaimyniniame Suvalkijos mieste aplankėme moterį, kuriai gydytojas A. Gudauskas padėjo atsisakyti būsimo kūdikio, kai nėštumas buvo 18 savaičių. Šeimoje du mažamečiai vaikai. Jauna moteris vėl laukėsi kūdikio.

— Žinoma, išėjo negerai, — su apmaudu kalbėjo, jausdama ir savo kaltę.— Šiandien turėčiau jau paaugintą kūdikį.

Mūsų šalyje įstatymas leidžia nutraukti nėštumą, kai jis yra ne didesnis kaip 12 savaičių. Ir tokiais atvejais medikams pavyksta įkalbėti moteris neatsisakyti pagausėjusios šeimos laimės, ypač tada, kai būsimoji motina jauna, sveika ir šeimoje—santarvė. Gydytojai visada kovoja su kartais lengvabūdišku sprendimu ir dažnai jį nugali. O kad gyvenimas greitai keičia kai kurių žmonių nusistatymus, matome ir iš šio pavyzdžio.

Moteris prisiminė, kaip tuomet dėl kilusios didelės nesantaikos šeimoje jai buvę sunku. Juk būna gyvenime akimirkų, kai susvyruoji, nežinai, ką daryti, ir pasiduodi lengvabūdiškumui. Moteris šiltai atsiliepė apie tuos gydytojus, kurie padrąsino ją išsaugoti gyvybę. Kodėl taip dorai ir sąžiningai negalėjo pasielgti ir gydytojas A. Gudauskas, juo labiau, kad tai buvo atvejis, kai pakelti ranką prieš gyvybę draudė įstatymas?

Didelė moralinė gydytojo parama buvo reikalinga ir dviem merginoms, atvykusioms į Šakius iš kitų miestų. Žinoma, jų asmeninės dramos visų pirma kaltina jas pačias ir ypač vienos tėvus, kurie stojo piestu prieš dukros vedybas tik dėl to, kad jiems nepatiko būsimasis žentas. Todėl tėvai vertė dukrą išvengti gimdymo, nors nėštumas buvo 20 savaičių. Pats tėvas tuo reikalu važinėjo į Šakius, ne tuščiom rankom ėjo pas A. Gudauską. Kita mergina vėl neviltyje prašė pagalbos, nes būsimo vaiko tėvas atsisako ją vesti. A. Gudausko nesulaikė net 27 savaičių nėštumas. (. . .) Gyvenimo situacijos moteriai kartais būna tokios dramatiškos, kad iš silpnumo ji renkasi ir negarbingą išeitį, o paskui gailisi. Turbūt kiekvienas sąžiningas akušeris-ginekologas galėtų papasakoti, kiek kartų tokiomis minutėmis įkalbėjo išsaugoti kūdikį, ir visada matė laimingas motinas.

Kaip pateisinti gydytoją, kuris, gerai žinodamas, ką daro, imasi nusikaltimo ir dangsto jį? Ir per tardymą, ir teisme A. Gudauskas sakė: įsigilinkit į ligos istorijas, pacientės paguldytos kaip sunkios ligonės, kurioms buvo būtina kuo skubiausia gydytojo pagalba. Ir jis sąžiningai atlikęs savo pareigą. Deja, teisme įrodyta, kad A. Gudauskas suklastojo stacionarines ligonio korteles, įrašydamas, kad moterys (patekusios čia iš visai kitų rajonų) guldomos su skausmais ir joms būtina suteikti skubią medicinos pagalbą.

Tačiau liaudies teismo byloje yra medicinos ekspertizės dokumentas, kuriame aiškiai pasakyta, jog visos trys moterys buvo sveikos, o priešlaikinis gimdymas sukeltas vaistais. Gyvenime pasitaiko ir tokių atvejų, kai nėštumas ir gimdymas dėl kitų ligų gali pakenkti moters sveikatai ar net grasinti gyvybei. Tąsyk apie pagalbą ligonėms turi spręsti speciali gydytojų komisija. A. Gudauskas su niekuo nesitarė, dėl suprantamų priežasčių viską darė vienas. Bet aplink buvo žmonės, bendradarbiai, kolektyvas, ir daug kas negalėjo ramiai žiūrėti į tokius gydytojo poelgius. Moterys, įpratusios atiduoti visą širdį tiems, kurie čia išvysta pasaulį, pagaliau sunerimo; kas apgins teisę gimti, sutramdys suižūlėjusį savanaudiškumą?

A. Gudauskas tvirtino, kad ne dėl pinigų jis nusikaltęs. Gyvenęs pasiturimai, nieko jam netrūkę, turėjęs lengvąjį automobilį, garažą, gerą butą. Be to, žmona irgi gydytoja. Jam tiesiog buvę gaila tų moterų.

Žinoma, žmogus, pasirinkęs gydytojo profesiją, netausodamas savęs, saugo ligonių sveikatą ir kovoja dėl jų gyvybės. Didžiausias atpildas už sunkų, pasiaukojamą darbą—ligonio pasveikimas, jo pagarba. A. Gudauskas savo pareigas suprato ne taip kaip jis įrodinėja, o įžvelgdamas jose naudą ir pasipelnijimą. Iš bylos matosi, kad kiekvienas neteisėtas sandėris su pacientėmis neapsiėjo be šimtinių. Neatsitiktinai Vilkaviškio rajono liaudies teismas priteisė iš A. Gudausko valstybės naudai 1610 rublių, paimtų iš moterų, kurioms jis „padėjo" bėdoje. Tiesa, išaiškinus nusikaltimą, A. Gudauskas išsigando ir ne vienai moteriai bandė grąžinti pinigus. Labai teisingai teisme A. Gudauskui buvo pasakyta, kad savo žinias, sugebėjimus jis panaudojo nedoriems tikslams. (. . .)

Palikome kalėjimą sunkios, prislėgtos nuotaikos. Prieš akis—baltos gydytojo rankos, laikančios kalinio kepurę. (. . .)

Vanda Bogušienė
Juozas Meškauskas
(Tiesa, 1980.X.29)

RUBLIAI, ABORTAI, MEDICINA

Seksualinė moralė, gimimų kontrolė, abortai, mažėjantis gyventojų prieaugis—tai klausimai, su kuriais susiduria ir Lietuva. Išeivijoje tačiau, apie šias mūsų tautai be galo svarbias problemas rašyti tiesiog neįmanoma dėl informacijos stokos.

Sovietinė spauda Lietuvoje apie abortus beveik neužsimena—nėra ko rašyti apie teisę, kurią moterims garantuoja sovietiniai įstatymai. Tik kai rusų prieaugis Sovietijoje ėmė smarkiai mažėti ir „centrinė" spauda ėmė rašyti apie artėjantį darbo jėgos trūkumą, ir Lietuvos gydytojai straipsniuose apie seksualinį ir vedybinį gyvenimą pradėjo užsiminti apie gydytojo pareigą patarti nėščioms moterims nėštumo nenutraukti. Todėl ir čia patiekiamos reportažo iš teismo salės ištraukos galbūt reiškia, kad artinasi laikai, kai teise nutraukti nėštumą moterys Sovietijoje galės pasinaudoti maždaug taip pat, kaip ir nerusų tautos teise išstot iš SSSR.

Įdomus šis *Tiesos* straipsnis ir kitais požiūriais. Visų pirma jis patvirtina išeivijoje plačiai įsivyravusią pažiūrą, kad nemokamas gydymas Sovietuose dažnai tampa . . . nemokamu negydymu, ir kad kyšiai, nors ir nelegalūs, sudaro žymią Lietuvos gydytojų pajamų dalį.

Svarbiausias klausimas, į kurį atsakymo tačiau nerandame nei šiame reportaže, nei aplamai sovietų spaudoje, liečia bendrą abortų skaičių krašte. Pogrindžio spaudoje yra pasirodę užuominų, kad metinis abortų skaičius beveik prilygsta gimimų skaičiui. Kasmet dabar Lietuvoje gimsta maždaug 50 tūkstančių kūdikių. Abortų skaičius, mūsų nuomone, turėtų būti žymiai mažesnis. 1940 metais Lietuvoje buvo 3 milijonai gyventojų. Tais metais gimė 67 tūkstančiai vaikų. Jei gimstamumas būtų nepasikeitęs, tai dabar kasmet turėtų gimti apie 74 tūkst. kūdikių. Skaitykime, kad šis 24 tūkstančių skirtumas yra įvairių gimimų kontrolės metodų panaudojimo praktika. Kadangi dirbtinų priemonių išvengti nėštumo Lietuvoje praktiškai nėra, šis 24 tūkstančių sumažėjimas turėtų būti abortų ir natūralių priemonių išdava. Sakykime, kad apie pusę šio gimstamumo sumažėjimo atitenka abortams. Tokiu būdu metinis abortų skaičius Lietuvoje būtų 12 tūkstančių. Žinoma, šis skaičius nėra labai tikslus. Kiekvienu atveju, tačiau, metinis abortų skaičius turėtų būti tarp 5 ir 15 tūkstančių.

(z.v.r.)

NOBELIO PASKAITA 1980

©THE NOBEL FOUNDATION 1980

Sausio mėnesio *Akiračiuose* tilpo pasikalbėjimas su naujuoju Nobelio premijos laureatu Czeslaw Milosz ir jo žodis pasakytas priimant premiją. Šį kartą spausdiname Czeslaw Milosz Nobelio paskaitą. Ji mums svarbi nevien dėl to, kad ten minima Lietuva ir Pabaltijo valstybių nelaimės Antrojo Pasaulinio Karo metu. Savo išbalansuotame žodyje naujasis Nobelio premijos laureatas išeina iš egzilio poeto siaurų rūpesčių rato ir kalba visuotina prasme kaip XX-tojo amžiaus žmogus-intelektualas, gyvenąs Vakaruose ir nešąs atsakomybę už šį pasaulį ant savo pečių.

Ta pačia proga norėtume padėkoti Nobelio Fundacijai ir Czeslaw Milosz'ui už leidimą pasinaudoti paskaitos tekstu — *Akiračių* red.

I

Vien tik pats faktas, kad esu čia, šioje tribūnoje, turėtų būti įrodymas visiems tiems, kurie laiko pagarboje Dievo duotą, nuostabiai sudėtingą gyvenimo nenumatomybę. Dar būdamas mokinys, skaitydavau knygas iš tada Varšuvoje leidžiamos serijos *Nobelio laureatų biblioteka.* Atsimenu tų knygų raidžių kontūrus ir popieriaus spalvą. Tada įsivaizduodavau, kad Nobelio laureatai yra žmonės, kurie rašo storus prozos kūrinius. Net ir kai sužinojau, kad tarp jų yra buvę ir poetų—ilgą laiką negalėjau atsikratyti tos nuomonės. Ir, žinoma, 1930-tais, kai universiteto periodiniame žurnale *Alma Mater Vilnensis* išspausdinau savo pirmąsias eiles, dar nepretendavau į rašytojus. Žymiai vėliau, pasirinkęs vienatvę ir keistą užsiėmimą, tai yra lenkiškos poezijos rašymą Prancūzijoje ir Amerikoje, bandžiau išsaugoti tam tikrą poeto idealą: jei poetas nori garbės—jis ieško garbės tik savo gimtajame kaime arba mieste.

Viena iš Nobelio laureatų, kurią esu skaitęs vaikystėje, yra plačiu mastu įtakojusi mano pažiūras į poeziją. Tai Selma Lagerloef. Jos *Nuostabūs Nilso nuotykiai*, knyga, kuri man labai patiko, suteikia savo herojui dvilypę rolę. Jis yra tas, kuris skraido virš žemės ir žvelgia į ją **iš viršaus**, bet kartu mato jos kiekvieną detalę. Ši dvilypė vizija galbūt yra poetinio pašaukimo metafora. Aš esu radęs panašią metaforą septynioliktojo amžiaus poeto lotyniškoje odėje. Jos autorius Motiejus Sarbievijus kadaise buvo žinomas visoje Europoje slapyvardžiu Casimire. Jis dėstė poetiką mano universitete. Anoje odėje Sarbievijus aprašo savo kelionę Pegasu iš Vilniaus į Antverpeną, kur jis vyksta aplankyti savo draugų poetų. Kaip Nilsas Holgerssonas, jis stebi apačioje besidriekiančias upes, ežerus ir girias, tai yra žemėlapį, kartu tolimą ir konkretų. Iš čia du poeto požymiai: akies imlumas ir noras aprašyti ką matai. Tačiau kiekvienas, kuriam poezija reiškia „matyti ir aprašyti"*, turėtų žinoti, jog jis kivirčijasi su modernumu, susižavėjusiu specifinės poetinės kalbos nesuskaitomomis teorijomis.

Kiekvienas poetas priklauso nuo generacijų, rašiusių jo kalba; jis paveldi stilius ir formas, nuodugniai parengtas tų, kurie gyveno anksčiau už jį. Tuo pačiu jis jaučia, kad senos išsireiškimo priemonės neatitinka jo patirties. Prisitaikydamas jis girdi vidinį balsą, kuris poetą įspėja, jog nedera maskuotis ir slėptis. Antrą vertus, sukildamas jis darosi priklausomas nuo savo amžininkų— nuo įvairių avangardinių srovių. Jam užtenka išspausdinti pirmą poezijos tomą, kad pasijustų pagautas į spąstus. Nes vos tik nudžiūvus raidėms, kūrinys, kuris jam atrodė labiausiai asmeniškas, dabar rodosi tik svetimo stiliaus imitacija. Vienintelis būdas užkirsti kelią neaiškiam sąžinės graužimui yra ieškoti toliau ir išleisti naują knygą; bet čia viskas vėl pasikartoja kaip daina be galo. Gali atsitikti, kad, palikdamas praeityje knygas, tarsi kažkokias išdžiuvusias gyvatės odas, ir bandydamas pasprukti į ateitį nuo to, kas jau buvo padaryta, poetas susilaukia Nobelio Premijos.

Kas yra tas mįslingas impulsas, kuris neleidžia ribotis tuo, kas jau atsiekta ir pabaigta? Aš manau, kad tai tikrovės siekimas. Teikiu tam žodžiui naivią ir iškilmingą reikšmę—reikšmę, kuri neturi nieko bendro su pastarųjų kelių šimtmečių filosofiniais debatais. Ši reikšmė yra Žemė, kurią mato Nilsas nuo žąsies ir lotyniškos odės autorius nuo Pegaso. Be abejo, ši žemė **yra**, ir jos turtų neįmanoma išsemti jokiais aprašymais. Tvirtindamas tokį dalyką, iš anksto atmetu šiandieną dažnai girdimą klausimą: „Kas yra tikrovė?"; nes tai yra tas pats klausimas, kaip Pontijaus Piloto: „Kas yra tiesa?" Jeigu gyvenimas ir mirtis turi tokią svarbą tarp priešingybių, kurias mes naudojame kasdieną, nemažesnė svarba turėtų būti priskirta tiesos ir melo, tikrovės bei iliuzijos priešpriešoms.

II

Simona Weil, kurios raštams esu labai skolingas, sako: „Atstumas yra grožio esmė". Nors kartais išlaikyti atstumą beveik neįmanoma. Aš esu „Europos vaikas", prisipažįsta vieno mano eilėraščio pavadinimas, bet tai kartus, sarkastiškas prisipažinimas. Esu taip pat vienos autobiografinės knygos autorius. Jos vertimas į prancūzų kalbą vadinasi *Une autre Europe.* Be abejo, egzistuoja dvi Europos, ir taip atsitiko kad mums, antrosios gyventojams, buvo lemta nusileisti į dvidešimtojo amžiaus „tamsybės šerdį". Nemoku kalbėti apie poeziją bendrybėmis. Turiu kalbėti apie poeziją, susiduriančią su savotiška vieta ir laiku. Iš šiandieninės perspektyvos žiūrint, mums įmanoma atskirti kontūrus įvykių, kurie savo mirtį nešančią apimtimi viršijo visas mums žinomas gamtos nelaimes; tačiau poezija, mano ir mano amžininkų, paveldėta ar avangardinio stiliaus, nebuvo pasirengusi grumtis su tomis katastrofomis. Mes grabaliojomės kaip aklieji ir negalėjome išvengti nei vienos pagundos, kuria protas yra mūsų laikais save apgaudinėjęs.

Sunku atskirti tikrovę nuo iliuzijos, ypač kai gyveni didžiulio perversmo laikotarpiu. Tas perversmas prasidėjo prieš kelis šimtmečius Eurazijos kontinento mažame vakariniame pusiasalyje, idant per vieno žmogaus gyvenimo laiką apsemtų visą planetą mokslo ir technologijos kultu. Ir buvo ypatingai sunku pasipriešinti sudėtingiems intelektualiniams gundymams tose Europos vietovėse, kur žmogaus valdymo degeneravusios idėjos, panašios į gamtos valdymo idėjas, vedė prie revoliucijos ir karo paroksizmų—milijonų žmonių fizinio ir dvasinio sunaikinimo kaina. Tačiau galbūt mūsų pats brangiausias lobis nėra šių idėjų, kurias palietėme jų pačia apčiuopiamiausia forma, supratimas, bet pagarba ir padėka už kai kuriuos dalykus, kurie apsaugoja žmones nuo vidinio suirimo ir nuo pasidavimo tironijai.

Kaip tik dėl šios priežasties kai kurie gyvenimo būdai, kai kurios institucijos virto blogųjų jėgų įtūžimo taikiniais; tas įtūžimas pirmiausia buvo nukreiptas prieš tuos žmonių savitarpio ryšius, kurie egzistuoja organiškai, lyg savaime, palaikomi šeimos, religijos, kaimynystės, bendro palikimo. Čia kalbu apie visą tą betvarkę, nelogišką žmoniją, kuriai, dėl jos prisirišimų ir lojalumo, dažnai priklijuojama kvailybės etiketė. Daugelyje kraštų tradiciniai *civitas* ryšiai palaipsniui tapo išardyti, ir jų gyventojai prarado į juos paveldėjimo teisę to nepastebėdami. Tačiau skirtingai atsitinka tose vietose, kur staiga, didelio pavojaus situacijoje, atsiskleidžia tokių ryšių apginanti ir gyvybę duodanti vertė. Toks yra mano gimtojo krašto atvejis, ir aš manau, kad čia yra tinkama vieta paminėti gėrybes, kurias suteikė man ir mano draugams mūsiškė Europos dalis, ir ištarti palaiminimo žodį.

Gera gimti mažoje šalyje, kur gamta turi žmogiškas proporcijas, kur įvairios tautybės ir religijos sugyveno kartu šimtmečius. Aš turiu mintyje Lietuvą—padavimų ir poezijos kraštą. Mano šeima jau šešioliktajame amžiuje kalbėjo lenkiškai, lygiai kaip daugelis šeimų Suomijoje kalbėjo švediškai, o Airijoje—angliškai; todėl aš esu lenkų, ne lietuvių poetas. Bet Lietuvos gamtovaizdis, gal ir dvasios niekados manęs neapleido. Gera girdėti vaikystėje lotyniškos liturgijos žodžius, versti gimnazijoje Ovidijų ir gauti neblogą išsilavinimą katalikiškos dogmatikos ir apologetikos srityje. Tikra palaima, jeigu likimas lemia eiti į mokyklą ir studijuoti tokiame mieste, kaip Vilnius. Tai savotiškas barokinės architektūros, perkeltos į šiaurines girias, miestas, kur istorija įrašyta kiekviename akmenyje; keturiasdešimties katalikiškų bažnyčių ir gausybės sinagogų miestas. Anais laikais žydai jį vadino Šiaurės Jeruzale. Tiktai dėstydamas Amerikoje suvokiau, kiek esu prisisėmęs iš senojo universiteto storųjų sienų, iš romėniškos teisės atmintinai iškaltų formulių, iš senosios Lenkijos istorijos ir literatūros. Abu dalykai stebina jaunuosius amerikiečius savo ypatingais bruožais: atlaidžia anarchija, jumoru, nuginkluojančiu karštus kivirčius, organiškos bendruomenės pajautimu, nepasitikėjimu centralizuota valdžia.

Poetas, užaugęs tokiame pasaulyje, turėjo tapti tikrovės ieškotoju per kontempliaciją. Patriarchalinė tvarka turėjo būti jam mieliausia: varpų aidai, izoliacija nuo intensyvaus gyvenimo, nuo aplinkos nuolatinių reikalavimų, vienuolyno celės tyla. Jeigu ant jo stalo būtų ilgiau gulėjusios kokios knygos, tai tikriausia tos, kurios nagrinėjo Dievo sutvertų daiktų pačią nesuprantamiausią kokybę, būtent esimą—*esse.* Bet staiga visa tai paneigė demoniška istorija, įgijusi kraujo trokštančios deivės savybes.

Žemė, į kurią poetas žvelgė skrisdamas, šaukė iš prarajos ir nesileido stebima **iš viršaus**. Čia atsiranda neišsprendžiamas ir labai realus prieštaravimas, kuris neduoda ramybės dieną ir naktį. Kad ir kaip jį bevadintume, tai yra prieštaravimas tarp būties ir veiksmo, arba, kitoje plotmėje,

* Citata iš A. Mickevičiaus „Pono Tado" — *Akiračių* red.

prieštaravimas tarp meno ir solidarumo su poeto bendralaikiais. Tikrovė reikalauja būti pavadinta, reikalauja žodžių; bet ji yra nepakeliama, ir jeigu ją palies, jei prieis labai arti, poeto lūpos net negalės ištarti Jobo skundo: šalia veiksmo bet koks menas virsta nieku. Apglėbti tikrovę taip, kad ji išlaikytų visą seną gėrio ir blogio raizginį, desperaciją ir viltį, yra įmanoma tik atstumo dėka, tiktai skriejant **virš** visko; bet tas vėl atrodo moralinė išdavystė.

Toks tad buvo prieštaravimas pačioje šerdyje konfliktų, sukeltų dvidešimtojo amžiaus; štai ką patyrė poetai Žemėje, suterštoje genocido nusikaltimu. Ką galvoja vienas iš tų poetų, parašęs šiek tiek eilėraščių, kurie pasilieka kaip paminklas ir liudijimas? Jis galvoja, kad jie gimė iš skausmingo prieštaravimo, ir kad jam labiau būtų patikę šį prieštaravimą išspręsti, paliekant eilėraščius neparašytus.

III

Dantė visada buvo šventasis užtarėjas visų poetų tremtinių, kurie lanko savo miestus ir provincijas tiktai atsiminimuose. Bet kaip padidėjo Florencijų skaičius! Poeto egzilis šiandieną priklauso nuo palyginti neseniai padaryto atradimo: kas turi savo rankose galią, pajėgia drauge kontroliuoti ir kalbą, ne tik per cenzūrą, bet pakeisdamas žodžių reikšmę. Atsiranda savotiškas reiškinys: pavergtos bendruomenės kalba įgyja kai kuriuos pastovius bruožus; ištisos tikrovės zonos nustoja egzistuoti tik dėl to, kad neturi pavadinimo. Atrodo, esama slapto ryšio tarp teorijų, apibrėžiančių literatūrą kaip *écriture*, kaip šneką, kuri remiasi tik pačia savimi, ir totalitarinės valstybės išaugimo. Šiaip ar taip, nėra priežasties, kodėl valstybė neturėtų toleruoti „eksperimentinės" poezijos ir prozos kūrimo, jeigu šie dalykai suprantami kaip autonominės, savo pačių ribose užsisklendusios sitemos. Poetas yra pavojingas tiktai jeigu jis, ieškodamas tikrovės, nuolat stengiasi išsivaduoti iš pasiskolintų stilių. Kambaryje, kur žmonės vieningai palaiko tylos sąmokslą, vienas tiesos žodis atrodo panašus į pistoleto šūvį. Deja, pagunda jį ištarti, lygiai kaip ir smarkus niežėjimas, virsta manija ir neleidžia galvoti apie nieką kitą. Čia ir yra priežastis, kodėl poetas pasirenka vidinę arba išorinę egzilę. Tačiau nežinia, ar jo, vienintelis motyvas yra tik susirūpinimas tikrove. Gal jis dar trokšta nuo jos išsilaisvinti ir kitur, svetimuose kraštuose atgauti nors trumpai akimirkai savo tikrąjį pašaukimą, tai yra, mąstyti Būtį.

Ši viltis yra apgaulinga tiems, kurie yra atėję iš „kitos Europos"; kur jie besirastų, jie pastebi, kokiu mastu jų patirtis izoliuoja juos nuo naujosios aplinkos, ir tatai gali virsti naujos manijos šaltiniu. Mūsų planeta, kuri kasmet mažėja fantastiškai plintant masinės komunikacijos priemonėms, yra liudininkė proceso, kurio neįmanoma apibūdinti ir kurio pagrindinis bruožas yra atsisakymas nuo atminties. Žinoma, praėjusių šimtmečių beraščiai, tada didelė žmonijos dauguma, mažai žinojo apie jų kraštų ir civilizacijos istoriją. Tačiau moderniųjų beraščių protuose,—tų, kurie moka skaityti ir rašyti ir net dėsto mokyklose ir universitetuose,—istorija egzistuoja, bet yra miglota ir savotiškai sutrikusi: Moljeras pasidaro Napoleono amžininkas, Volteras—Lenino. Be to, pastarųjų dešimtmečių įvykiai—tokios svarbos, jog jų žinojimas ar nežinojimas turės lemiamą reikšmę žmonijos ateičiai—nutolsta, išblunka, praranda visą savo logiškumą, lyg būtų visiškai išsipildžiusi Friedricho Nietzschės europinio nihilizmo pranašystė. „Nihilisto akis"—rašė jis 1887-ais metais—„yra neištikima atsiminimams: ji leidžia jiems kristi, prarasti lapus . . . Tai, ko nihilistas nenori daryti sau pačiam, jis nenori daryti visai žmonijos praeičiai—jis leidžia jai pražūti". Nors sveikas protas ir paprasčiausias gėrio ir blogio suvokimas reikalauja ko kito, šiandieną mes esame apsupti fikcijų apie praeitį. Pavyzdžiui, kaip neseniai pastebėjo *The Los Angeles Times*, yra jau daugiau kaip šimtas knygų įvairiomis kalbomis, neigiančių, kad Holocaust'as iš viso buvo; girdi, jis prasimanytas žydiškos propagandos. Jeigu įmanoma tokia beprotybė, ar neįtikėtinas visiškas atminties praradimas, kaip nuolatinė proto būsena? Ir ar tas pavojus nėra daug rimtesnis už genetinę inžineriją ar aplinkos nuodijimą?

„Kitos Europos" poetui įvykiai, vadinami bendru Holocaust'o vardu, yra tikrovė, tokia artima laike, jog neįmanoma tikėtis išsivaduoti nuo jų slegiančio atminimo, nebent verčiant *Dovydo Psalmes*. Tačiau jam rūpi, kad reikšmė, sutalpinta žodyje Holocaust, palaipsniui keičiasi, ir šis žodis pradeda priklausyti išimtinai žydų istorijai, lyg tarp aukų nebūtų buvę milijonai lenkų, rusų, ukrainiečių ir kitų tautybių belaisvių. Jam tai rūpi, nes čia jis mato jau nelabai tolimą ateitį, kada istorija bus sumenkinta, virs tuo, kas rodoma televizijoje, o tiesa, būdama pernelyg komplikuota, bus užkasta archyvuose—jeigu ne visiškai sunaikinta. Taip pat kiti faktai, faktai labai artimi jam, bet tolimi Vakarams, padidina jo mintyse H.G. Wells'o *Laiko mašinos* vizijų tikimybę: jis regi Žemę, kurioje gyvena šiandienos vaikų gentis — nerūpestinga, netekusi atminties ir tuo pačiu istorijos, neturinti priemonių apsiginti akistatoje su požeminių urvų gyventojais—žmogėdriškais nakties vaikais.

Nešami į priekį technologinių naujovių, mes suprantame, jog planeta darosi vieninga, ir mums yra svarbi tarptautinės bendruomenės idėja. Verta prisiminti tas dienas, kada buvo įsteigtos Tautų Sąjunga ir Jungtinės Tautos. Deja, tos datos praranda savo reikšmę, palyginus su kita data, kurią visi turėtų prisiminti kasmet kaip gedulo dieną, kai tuo tarpu ji jaunesnėms kartoms vos bežinoma. Ši data yra 1939 metų rugpūčio dvidešimt trečioji. Tada du diktatoriai sudarė sutartį su slaptais punktais, pagal kuriuos jie pasidalino tarp savęs gretimus kraštus, turinčius sostines, valdžias ir parlamentus. Tas paktas ne tik sukurstė baisų karą; jis atkūrė kolonialinį principą, vėl sutapatino tautas su galvijais, kuriuos galima pirkti, parduoti, galimą visiškai pajungti staiga atsiradusių ponų valiai. Jų sienos, jų apsisprendimo teisė, jų pasai liovėsi egzistuoti. Turėtų būti stebimasi, kad šiandieną žmonės kalba pašnabždomis, pridėję pirštą prie lūpų, apie tai, kaip tas principas buvo diktatorių pritaikytas prieš keturiasdešimt metų.

Niekados neišpažinti ir nepasmerkti nusikaltimai prieš žmogaus teises yra nuodai, kurie naikina tautų draugystės galimybes. Lenkų poezijos antologijose publikuojama žuvusių mano draugų, Wladyslaw'o Sebylos ir Lecho Piwowar'o poezija. 1940 metai nurodomi kaip jų mirties data. Absurdas, kad negalima rašyti, kaip jie žuvo, nors kiekvienas Lenkijoje žino tiesą: jų likimas buvo tas pats, kaip kelių tūkstančių lenkų karininkų, kuriuos nuginklavo ir internavo tuometinis Hitlerio nusikaltimų bendrininkas, ir jie ilsisi masiniame kape. Ir ar neturėtų jaunoji Vakarų karta, jeigu ji bent kiek mokosi istorijos, žinoti apie du šimtus tūkstančių žmonių, užmuštų 1944 metais Varšuvoje, mieste, pasmerktame sunaikinimui anų nusikaltimo bendrininkų?

Tų dviejų genocidu susitepusių diktatorių jau nėra, tačiau jie, ko gero, bus pasiekę patvaresnį laimėjimą, nekaip jų kariuomenės. Nežiūrint Atlanto Chartos, principas, kad tautos yra prekybos objektai, o gal netgi žetonai kortų ar kauliukų lošimuose, buvo sutvirtintas padalinus Europą į dvi zonas. Trijų Baltijos valstybių nebuvimas Jungtinėse Tautose nuolat primena apie dviejų diktatorių palikimą. Prieš karą tos valstybės priklausė Tautų Sąjungai, bet dėl 1939 metų sutarties slaptojo paragrafo pradingo iš Europos žemėlapio.

Tikiuosi, man atleisite už atidengtą praeitį, skaudžią tarytum žaizda. Ši tema kažkaip siejasi su mąstymais apie žodį „tikrovė"—taip dažnai klaidingai vartojamą, bet visuomet nusipelnusį pagarbos. Žmonių skundai, sutartys, klastingesnės už tas, apie kurias skaitome Thucydides raštuose, klevo lapo pavidalas, saulėtekiai ir saulėleidžiai virš vandenyno, visas priežasčių ir pasekmių tinklas, vis vien, ar jį vadinsime Gamta ar Istorija, esu įsitikinęs, rodo į kitą,—paslėptą tikrovę, neprieinamą, tačiau galingai veikiančią; jos poveikis yra pagrindinė visų menų ir mokslų varomoji jėga. Kartais man atrodo, jog imu suvokti, kokią prasmę turi nelaimės, ištikusios „kitos Europos" tautas; ta prasmė — paversti jas atminties nešėjomis tuo laiku, kai „Europa be būdvardžio" ir Amerika su kiekviena karta turi mažiau ir mažiau atminties.

Visai įmanoma, jog nėra kitos atminties, išskyrus žaizdų prisiminimą. Bent taip mus moko Šv. Raštas. Izraelio vargų knyga. Toji knyga Europos tautoms ilgą laiką leido išsaugoti tęstinumo jausmą; neturėtume painioti žodžio „tęstinumas" su madingu išsireiškimu—istoriškumas.

Per trisdešimt metų, kuriuos praleidau užsienyje, aš jaučiausi labiau privilegijuotas už savo vakariečius kolegas, vis vien, ar jie būtų rašytojai ar literatūros dėstytojai, nes įvykiai, neseni ir seniai praėję, mano mintyse įgavo aštriai nubrėžtą ir preciziską formą. Vakarietiška publika, susidūrusi su poezija ar romanais, parašytais Lenkijoje, Čekoslovakijoje ar Vengrijoje, ar su ten pastatytais filmais, galbūt jaučia nuolatinėse grumtynėse prieš cenzūros varžtus išaštrintą sąmonę. Todėl atmintis yra jėga, kuri mus apsaugoja nuo kalbos, susivijusios aplink save, kaip vijoklis, neradęs atramos ant medžio ar sienos.

Prieš porą valandėlių išreiškiau savo norą, kad būtų užbaigtas konfliktas, kur poetui reikalingas atstumo pajutimas prieštarauja jo solidarumo su artimu jausmui. Ir visdėlto, jeigu priimame skrydį **virš** Žemės kaip poetinio pašaukimo metaforą, nesunku pastebėti prieštaravimo grūdą net ir tose epochose, kai poetas dar nebuvo pernelyg susipainiojęs Istorijos pinklėse. Kaip būti **virš** ir kartu matyti kiekvieną Žemės detalę? Ir vis dėlto dėka atstumo, kurį užtikrina laiko tėkmė šiaip taip subalansavus priešingybes, galima pasiekti tam tikrą pusiausvyrą. „Matyti" nebūtinai reiškia—turėti prieš akis. Tai gali reikšti: išsaugoti atmintyje. „Matyti ir aprašyti" gali taip pat reikšti: atkurti vaizduotėje. Atstumas, pasiektas laiko paslapties dėka, neturi versti įvykių, peizažų, žmonių figūrų vis labiau blykštančiais šešėlių raizginiais. Priešingai, jis gali juos parodyti, ryškiai nušviestus, kad kiekvienas įvykis, kiekviena data taptų išraiškinga ir išliktų kaip amžinas žmogiškojo ištvirkimo ir žmogiškosios didybės priminimas. Gyvieji perima mandatą iš amžinai nutilusių. Jie

(tęsinys sekančiame psl.)

NOBELIO PASKAITA

(atkelta iš 7-to psl.)

gali įvykdyti savo pareigas tiktai bandydami tiksliai rekonstruoti daiktus, kokie yra buvę, ir išplėšti praeitį iš fikcijų ir legendų.

Todėl abidvi kartu—Žemė, matoma iš viršaus, amžinoje dabartyje, ir Žemė, išsaugota susigrąžintame laike, gali būti poezijos medžiaga.

IV

Nenorėčiau sudaryti įspūdžio, kad mano mintys yra nukreiptos į praeitį, nes tai nebūtų tiesa. Kaip visi mano amžininkai, esu jautęs nevilties trauką, artėjančią pražūtį, ir priekaištavęs sau, kad pasiduodu nihilistinei pagundai. Bet esu įsitikinęs, kad gilesnėje plotmėje mano poezija liko normali ir tamsos amžiuje išreiškė Taikos ir Tiesos Karalystės ilgesį. Čia turėčiau šauktis to žmogaus vardo, kuris mane išmokė nepulti į neviltį. Mus apdovanoja ne tiktai gimtasis kraštas, jo ežerai bei upės, jo tradicijos, bet taip pat ir žmonės; ypatingai jeigu jaunystėje susitinkame galingą asmenybę. Aš turėjau laimės, nes mane laikė beveik sūnumi mano giminaitis Oskaras Milašius—paryžietis atsiskyrėlis ir vizionierius. Kodėl jis buvo prancūzų poetas, gali paaiškinti sudėtinga jo šeimos ir krašto, kadaise vadinto Didžiąja Lietuvos Kunigaikštyste, istorija. Šiaip ar taip, neseniai Paryžiaus spaudoje buvo galima skaityti apgailestavimo žodžius, kad aukščiausias tarptautinis apdovanojimas nebuvo suteiktas prieš pusę amžiaus poetui ta pačia pavarde, kaip manoji.

Aš daug iš jo išmokau. Jis man suteikė gilesnį Senojo ir Naujojo Testamento religijos supratimą ir visuose minties reikaluose įdiegė griežtos, asketiškos hierarchijos poreikį,—taip pat ir mene, kur, jo nuomone, didelė nuodėmė iškelti antraeilius reikalus į pirmaeilių plotmę. Bet labiausiai jo klausiaus kaip pranašo, mylinčio žmones, anot jo paties „sena meile, išvarginta gailesčio, vienumos ir pykčio“, ir dėl to bandančio įspėti pamišusį pasaulį, skubantį į katastrofą. Kad katastrofa netoli, išgirdau iš jo; taip pat jis man pasakė, kad didysis gaisras, kurį pranašavo, yra tik dalis didesnės dramos, kuri turės būti atlikta ligi galo.

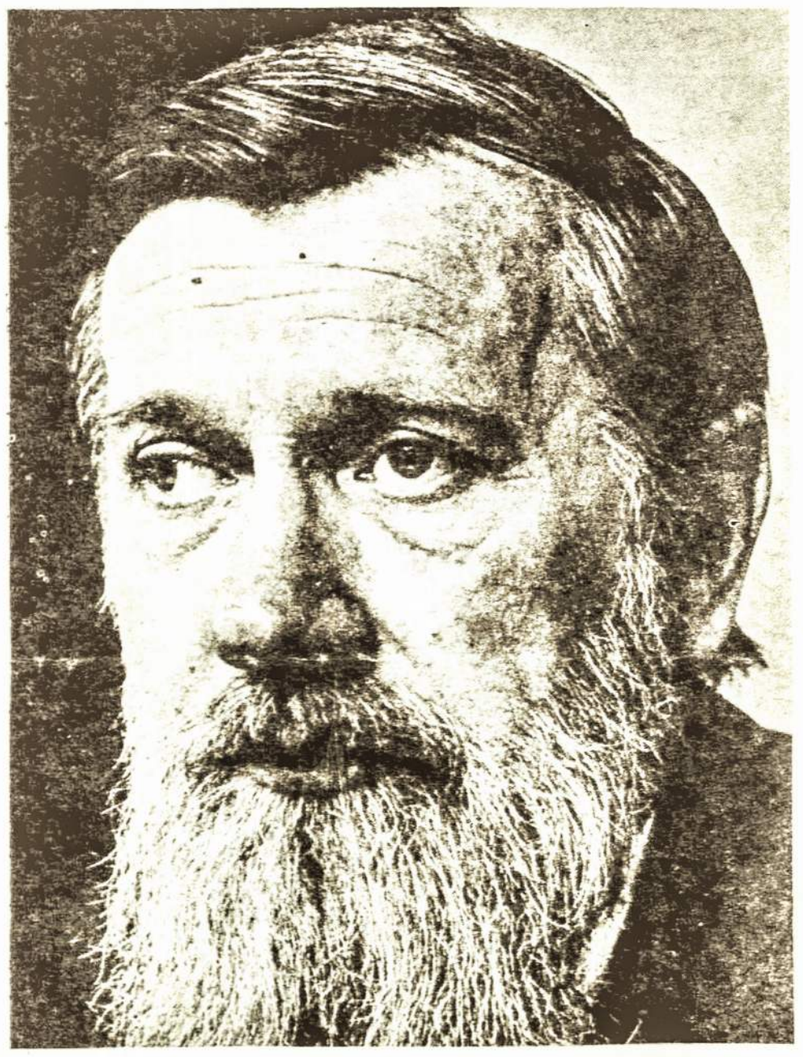
Jis matė gilesniąsias katastrofos priežastis aštuonioliktojo amžiaus mokslo klaidingame posūkyje; posūkyje, kuris išprovokavo laviną. Kaip William Blake prieš jį, jis skelbė Naująjį Amžių, antrąjį vaizduotės renesansą, nors vaizduotę dabar užteršia tam tikra mokslo rūšis; jis tikėjo, kad tai dar ne visas mokslas, bent jau ne tas mokslas, kuris bus išrastas ateities žmonių. Ir visai nesvarbu, kokiu laipsniu persiėmiau jo pranašavimais pažodžiui; gana to, kad gavau bendrąją orientaciją.

Oskaras Milašius, kaip William Blake, sėmėsi įkvėpimą iš Emanuel'io Swedenborg'o raštų—iš mokslininko, kuris anksčiau už visus kitus įžvelgė žmogaus pralaimėjimą, slypintį Newtono visatos modelyje. Kai dėka savo giminaičio pasidariau atidus Swedenborg'o skaitytojas, tiesa, interpretuodamas jį ne taip, kaip buvo įprasta romantizmo laikais—nė iš tolo neįsivaizdavau, kad pirmąsyk aplankysiu jo kraštą tokia proga kaip dabar.

Mūsų šimtmetis baigiasi, ir dėka šių įtakų aš nedrįsčiau jo keikti, nes tai buvo kartu tikėjimo ir vilties amžius. Vyksta gilus pasikeitimas, kartkartėmis paryškėjąs per reiškinius, provokuojančius nuostabą; mes jį vos įmatome, nes esame jo dalis. Šis pasikeitimas liečia—čia panaudosiu Oskaro Milašiaus žodžius,—„giliausią triūsiančių masių paslaptį, labiau negu bet kada gyvų, virpančių ir iškankintų“. Toji paslaptis—neišpažintas tikrų vertybių poreikis—neranda kalbos sau išreikšti, ir ne tiktai masinės komunikacijos priemonės, bet ir intelektualai yra dėl to rimtai atsakingi. Bet vyksta pasikeitimas, kuris paneigia trumpalaikius pranašavimus, ir visai galimas daiktas, kad nežiūrint visų baisybių ir pavojų, mūsų amžius bus vertinamas kaip reikalingas dvasinės kančios laikotarpis, žmonijai kylant į naują sąmoningumo plotmę. Tada iškils nauja nuopelnų hierarchija, ir esu įsitikinęs, kad Simona Weil ir Oskaras Milašius, rašytojai, kurių mokykloje klusniai mokiausi, susilauks tinkamo atpildo. Manau, mes turime viešai prisipažinti, jog esame prisirišę prie kai kurių vardų, nes tuo būdu apibūdiname savo vietą žymiai stipriau, nekaip tardami vardus tų, kuriems norėtume pasakyti griežtą ne. Tikiuosi, kad šioje paskaitoje, nepaisant vingiuotų minčių, kurios yra poetų profesijos blogas įprotis, mano „taip“ ir „ne“ yra aiškiai suformuluoti—bent jau suformuluota jų eilės tvarka. Nes visi, kurie čia susirinkome—kalbėtojas ir tie, kurie klausosi,—esame tik grandys tarp praeities ir ateities.

POKALBIS SU SINIAVSKIU

VIENATVĖ KARTAIS PADEDA GALVOTI

Akiračių korespondentas kalbėjosi su Siniavskiu Paryžiuje. Pokalbyje dalyvavo ir Siniavskio žmona Marija Rozanova, kuri taip pat yra publicistė ir aktyviai prisideda prie *Sintaksės* leidimo.

Akiračiai: New York Review of Books pastebėjote, jog emigracinė aplinka yra labai nepalanki savarankiškoms pažiūroms, visaip skatina konformizmą. Tuos pačius reiškinius regime ir lietuvių visuomenėje. Kodėl taip įvyksta, kad žmonės, apleidę savo kraštą, sukonservatyvėja?

Siniavskis: Man rodos, čia esama kelių priežasčių. Žinoma, galiu kalbėti tiktai apie rusų emigraciją, nes kitas menkai tepažįstu. Vieną priežastį savo metu tiksliai nusakė emigrantė poetė Marina Cvetajeva (mirusi 1941 metais): išeivis tarsi lieka sustingęs tame laike, tose aplinkybėse, kuriose jis paliko tėvynę. Todėl emigracinė aplinka, jeigu imsime ją kaip tam tikrą visumą, yra užsikonservavusi aplinka, ypač jei svetur praslenka daug metų. Tai nepaprastai būdinga pirmajai rusų emigracijai, kuri gyvuoja ligi šiol (bent jau per savo palikuonis) ir sudaro didelę rusų išeivių dalį. Šie žmonės nebeišsaugojo net atsiminimų apie paliktąjį pasaulį, nes išvyko dar vaikystėje arba gimė jau šičia; bet jie išsaugojo apie tą pasaulį labai senoviškus vaizdinius. Nors neretai palaikome su tais žmonėmis visai bičiuliškus santykius, jie mums atrodo keistuoliai, su kuriais sunku rasti bendrą kalbą. Pavyzdžiui, jų meninis skonis dažnai yra, taip sakant, priešsimbolistinis—atitinka XIX amžiaus pabaigą ar pačią XX amžiaus pradžią. Visa, kas buvo vėliau, jiems atrodo kalbos iškraipymas, meninių normų degeneracija. Papasakosiu vieną tikrą atsitikimą. Atvažiavęs į Vakarus, netrukus buvau pakviestas kalbėti viename rusų klube, kuris renkasi du kartus per metus; ten suvažiuoja žmonės iš įvairių vietovių (valstybės neminėsiu). Gerokai jaudinausi, nes maniau, kad susitiksiu su rusų kultūros „sidabro amžiaus“ atstovais. Galvojau: jiems reikia ko nors įdomesnio, nebanalaus. Todėl nutariau kalbėti apie poetą modernistą Chlebnikovą (mirusį netrukus po revoliucijos). Ir šit, paaiškėjo, kad netgi Chlebnikovo vardo niekas auditorijoje nėra girdėjęs—išskyrus susitikimo rengėjus, čionykščius slavistus, kurie dargi nėra rusai. Po to su klubo aktyvistais nuėjome į restoraną. Sėdėjau greta molonios senutės, kuri mane pašnabždomis klausinėjo apie Rusiją. Pirmasis klausimas buvo, ar seniai aš iš Maskvos. Ne, sakau, išvažiavau prieš kokį pusmetį. „O ar esate kada nors buvęs cerkvėje?“—„Esu, net gana dažnai“. Tada ji visai nuleido

Andriejus Siniavskis (g. 1925 metais) studijavo, vėliau profesoriavo Maskvoje. Paskelbė nemažai darbų iš XX amžiaus rusų literatūros istorijos. Sukūrė groteskinių apysakų, kurias Abramo Terco slapyvardžiu išspausdino Vakaruose. Dėl to 1965 metais buvo areštuotas ir su kitu panašaus likimo rašytoju Julijum Danieliu nuteistas kalėti. Siniavskio ir Danielio teismas virto žymia rusų disidentų sąjūdžio gaire, pirmiausia todėl, kad abu rašytojai atsisakė apgailėti savo veiksmus. Aleksandras Ginzburgas perdavė į Vakarus teismo stenogramas, kurios atkreipė į Siniavskį ir Danielį plačios visuomenės dėmesį.

1971 metais, iškalėjęs šešerius metus, Siniavskis buvo paleistas iš lagerio ir 1973 metais emigravo. Šiuo metu jis dėsto Sorbonoje. Emigracijoje 1973 metais pasirodė Siniavskio *Balsas iš choro*. Tai savotiška prisiminimų iš konclagerio knyga, perpinta etiniais ir literatūriniais apmastymais, susilaukusi Vakaruose didelio pripažinimo: išversta į daugelį kalbų, vadinta „moderniu klasiku“ ir t.t. Be *Balso iš choro* Siniavskis emigracijoje dar yra parašęs studijas apie Puškiną ir Gogolį.

Siniavskis buvo vienas iš *Kontinento* steigėjų, tačiau po kurio laiko iš to žurnalo pasitraukė ir įkūrė alternatyvinį naujosios rusų emigracijos žurnalą *Sintaksę*.

balsą: „O ar pasitaikydavo ten matyti mūsiškių?"—„Kokių mūsiškių?"—„Nagi baltagvardiečių". Aš visai sumišau: juoktis nepatogu, pagyvenusios ponios įžeidinėti nepridera. Pasakiau: cerkvių Maskvoje dabar likę nedaug, per šventes į jas prisigrūda tiek žmonių, jog sunku atskirti, kas iš jų baltas, kas raudonas, kas kokio kito atspalvio. Žinoma, ta senutė yra kraštutinis atvejis, bet kraštutiniai atvejai, kaip dažnai būna, gerai parodo reiškinio esmę.

Kita emigracinio konformizmo priežastis—tai, kad emigracija šiaip ar taip yra nelaimė. Žmonės—gal ypač rusai—tokiomis sąlygomis linksta prie grupinio mąstymo. Rusų tautai charakteringas pomėgis bendrauti. O emigracijoje žmogus yra vienišas; ieško, prie ko čia pritapus, ieško aplinkos, grupės, kolektyvo. Kolektyvas savaime yra tam tikras vidurkis, jis savaime gimdo konformizmą. Net jei žmogus turi drąsių minčių, jis vengia konflikto su savo grupe, su savo kolektyvu, nes priešingu atveju jam gresia visiška vienatvė. Norom nenorom ilgainiui jis išvirsta konformistu, prisitaikėliu.

A.: Mūsų bendradarbių tarpe vyrauja nuomonė, kad viltys, dėtos į *Kontinentą*, nepasiteisino. Pradėjęs leisti *Sintaksę*, Jūs tarytum sakote tą patį. Kodėl taip įvyko?

S.: Man sunkoka apie *Kontinentą* kalbėti. Kažkada aš labai aktyviai dalyvavau tą žurnalą kuriant. Po kurio laiko abu su žmona iš jo pasitraukėme ir įsteigėme savo žurnalą. *Sintaksė* ir *Kontinentas* ne tiktai turi nesutarimų, bet ir yra gana aštraus konflikto būsenoje. Norėčiau būti *Kontinento* atžvilgiu kiek galima objektyvus. Man neatrodo, kad visos viltys prarastos: viltį visada dera išsaugoti, tiek kalbant apie atskiro žmogaus, tiek apie visuomeninio darbo likimą. Tačiau *Kontinentas* turi didelių silpnybių. Jo kritikos skyrius, man rodos, labai prastas. O kaip tik kritika yra literatūrinio žurnalo esmė. Poezijoje ir prozoje genialūs daiktai atsiranda retokai, ir jeigu jau atsiranda, tai geriau juos skaityti ne žurnale, o išbaigta forma, knygos forma. Be to, *Kontinentas*—iš dalies dėl to jį palikau—yra nepakankamai lankstus. Tai labai partiškas leidinys, paremtas partine disciplina. Žinoma, ta disciplina nekomunistinė, bet laisvam žurnalui ji smarkiai kenkia.

Rozanova: Norėčiau kai ką pridurti. Esminį vaidmenį čia bus suvaidinęs vienas skirtumas tarp Vakarų ir Rusijos spaudos. Netgi neturi reikšmės, kokia yra ta Rusijos spauda—sovietinė ar antisovietinė: ji vis vien remiasi kitu principu, negu prancūzų, anglų, amerikiečių spauda. Vakarietis sužino visas įdomias naujienas iš savo laikraščio; rusas jas išgirsta virtuvėje pas bičiulius. Iš laikraščio rusas sužino ne tai, kas įdomu, o tai, kas **reikalinga** šiuo ar kitu istoriniu etapu. Vieni sužino tai iš *Pravdos,* kiti iš *Kontinento*, bet principas lieka tas pats. Mes norime sukurti žurnalą, kuris priartėtų, kiek įmanoma, prie pasaulinių standartų tuo vienu požiūriu: jame turi būti svarstoma tai, kas mums iš tikrųjų **įdomu**.

A.: Pašnekesyje *New York Review of Books* minėjote kai kuriuos reiškinius trečiosios rusų emigracijos tarpe, pavyzdžiui dešinįjį nacionalizmą ir intelektualų antisemitizmą. Ar tai nauji reiškiniai, ar atsivežti iš Sovietų Sąjungos?

S.: Mane jaudina ne vien tik trečiosios emigracijos reiškiniai. Beje, trečioji emigracija yra daugiausia žydų emigracija, todėl būtų kvaila įžiūrėti joje stiprų antisemitizmą.

A.: Bet ir joje antisemitų pasitaiko?

S.: Pasitaiko. Tačiau pavojus yra ne čia. Antisemitų bei kraštutinių rusiškų nacionalistų atsirado pačioje Sovietų Sąjungoje, disidentų tarpe. Tos nuotaikos veikia ir emigrantus. Šis procesas, kiek žinau, Rusijoje stiprėja. Nacionalizmas, šovinizmas, ksenofobija, pasireiškianti antisemitizmo pavidalu, Rusijoje yra nenaujas, bet kažkokia prasme ir naujas dalykas. Tradiciniam rusų liberaliajam inteligentui visada būdavo didžiausia gėda, jeigu jį palaikydavo antisemitu. Dabar daugelis jau leidžia sau antisemitinius pasisakymus. Klausimas yra platesnis už antisemitizmą. Mano manymu, Rusijai intelektuališkai, o gal ir politiškai gresia atvirai nacionalistinė kryptis. Ir to nacionalizmo ideologai jau veikia.

A.: Ką Jūs labiausiai vertinate Vakarų pasaulyje ir ko jame labiausiai pasigendate?

S.: Visi mes, naujieji rusų emigrantai,—aš čia nesu jokia išimtis,—Vakarų pasaulyje randame, vertiname ir mylime laisvę. Kitą dalyką, kurį aš asmeniškai Vakaruose pamačiau ir pajutau, apibūdinčiau formule „darbo kultūra". Bet kokio darbo. Nelabai nusimanau apie pramonę, veikiau turiu omenyje siuvėjus, kurpius, mėsininkus ir t.t. Ta darbo kultūra susijusi su tuo, kad vakariečiai gyvenime yra kažkuo suinteresuoti: netgi pačių paprasčiausių, Sovietijoje niekinamų profesijų žmonės. Čia tos profesijos neniekinamos. Jų atstovai turi problemų, bet dirba intensyviai ir meistriškai; pas mus tas meistriškumas jau seniai užmirštas. Trečia, Vakarai daugeliui iš mūsų vis dėlto yra dvasinė tėvynė. Nors Rusija ir turi savo specifiką, ji mano manymu—ir daugelio mūsų manymu—yra Europos dalis. Gyvendamas Rusijoje, visai nepažinodamas Vakarų, jutau jiems stiprią nostalgiją. Susitikimas su Vakarų kultūra, su jos realiais vaisiais yra kažkas įstabaus.

Kai dėl Vakarų kritikavimo, tai aš jo vengiu, nes bijau skubotų sprendimų ir išvadų. Naujoji—ir ne tik naujoji—rusų emigracija tuo dažnai nusideda. Žmonės, dar nieko čia nematę ir nesupratę, tuojau šoka aiškinti vakariečiams, kaip reikia gyventi ir ką Vakaruose reikia keisti. Kadaise Dostojevskis—kuris juk buvo didelis slavofilas ir rusofilas—sąmojingai išsitarė apie tą rusų bruožą: girdi, duok rusui į rankas žvaigždžių dangaus atlasą, kurio jis prieš tai niekad nematė, ir po savaitės, gal ir po valandos jis pradės tą atlasą taisyti—šita žvaigždė geriau turėtų būti štai šičia, ana tenai . . . Nenorėčiau būti panašus į tokį rusą. Tiesa, daugeliui, kartais ir man kelia nerimą tam tikras vakariečių nerūpestingumas. Vakariečiai lyg ir galvoja, kad pasauliniai pavojai jų neliečia, liečia tik Rytų šalis, o Vakaruose nieko panašaus negali atsitikti. Į tai aš žiūriu kritiškai, ir kiek galėdamas stengiuosi liudyti apie bėdas, kurių šaknys glūdi viso pasaulio, ne tik Rusijos situacijoje. Tačiau noriu Vakarų atžvilgiu likti atsargus, per aštriai vakariečių nebarti, nes gal vis dėlto nevisiškai juos suprantu. Kartais man taip pat atrodo, kad žmonės čia nepakankamai gyvena aukštesniais dvasiniais interesais; t.y. jų gyvenimas prasmingas ir įdomus, bet mes, rusai, esame maksimalistai, visada norime kažko daugiau, norime „iššokti iš savęs". Tai mūsų nelaimė, bet tai duoda ir kai kurių kultūrinių pranašumų. Vakariečių tarpe aš to pasigendu. Bet gal tai irgi tik mano iliuzija.

A.: Solženicinas turi palinkimą viską Vakarų pasaulyje nuvertinti. Ar sutinkate su jo Vakarų pasaulio kritika?

S.: Ir taip, ir ne. Sutinku su nemaža dalimi jo perspėjimų. Vakarai, atrodo, tikrai pernelyg pasitiki savo stabilumu ir nepakankamai įvertina pasaulinį pavojų. Su daugeliu kitų Solženicino nuomonių negaliu sutikti, ypač su mintimi, kad Vakarų demokratija „supuvo", kad ji nereikalinga, net žalinga. Man svetimi jo autoritariniai receptai. Manau, laisvėje ir demokratijoje kaip tik slypi Vakarų galybė.

A.: Šiuo metu spaudoje vyksta ginčas dėl Sovietų Sąjungos valstybės pobūdžio. Vieni (daugiausia disidentai iš Rytų) teigia, jog Sovietų Sąjunga yra visiškai naujas padaras, nieko bendro neturįs su Rusija ir jos tradicijomis. Kiti (daugiausia Vakarų sovietologai) tvirtina, jog SSSR yra perėmusi daug Rusijos imperijos tradicijų, ir kad režimas bei jo politika turi perdėm rusišką atspalvį. Kokia Jūsų nuomonė?

S.: Aš čia būčiau maždaug per vidurį. Iš vienos pusės, SSSR tikrai yra naujas reiškinys pasaulio istorijoje; beje, ir XX amžius kaipo toks, ir socializmas kaip toks, juo labiau jo konkrečios formos, yra nauji istoriniai reiškiniai. Iš kitos pusės, Sovietų imperija savo realiu pavidalu susiklostė rusiškųjų tradicijų poveikyje. Tai įvyko nepriklausomai nuo jos kūrėjų noro. Ir juo toliau, juo labiau tos tradicijos ryškėja. Tačiau SSSR jokiu būdu nėra tiktai Rusijos imperijos tęsinys. Man rodos, savo metu tai vykusiai nusakė rusų disidentas Arkadijus Belinkovas (emigravęs į Vakarus ir ne per seniausiai miręs). Šis įdomus kritikas ir publicistas pareiškė: sovietų valstybė paėmė visą tai, kas Rusijos imperijoje buvo blogiausia, ir dar kai ką pridėjo.

A.: Pastaruoju metu daug kas iš lietuvių literatūros yra verčiama į rusų kalbą. Kaip šie vertimai priimami rusų inteligentų sluoksniuose? Ar jie padeda—bent iš dalies—tautas suartinti, ar tėra tik fasadas, kuriuo režimas bando pridengti mažųjų tautų kultūrų slopinimo politiką?

S.: Į tai man sunku atsakyti, nes aš, deja, pastaruoju metu nebeseku sovietų literatūros. Neturiu laiko ir galimybių skaityti vertimų, nors gal tai ir derėtų daryti. Todėl šita problema man lieka neaiški. Su Lietuva, lietuvių inteligentais, lietuvių kultūra bendravau visai kitokiomis aplinkybėmis, būtent lageryje. Ten per šešerius metus mačiau daug tautų, ir tikriausiai gana kristališku pavidalu. Susipažinau ir su jų istorija, ir su dabartimi. Man rodos, tarp lietuvių ir rusų yra gana daug bendro—apie tai ir lietuviai, ir rusai kaliniai dažnai kalbėdavosi. Pavyzdžiui, abiejų tautų elgsena dažniausiai yra atvira ir drąsi. Abiem būdingas draugiškumo jausmas sunkiose situacijose. Lagerio įvykiuose, konfliktuose su viršininkais ir t.t. lietuviai ir rusai dažnai veikdavo drauge, jausdavo tam tikrą vidinį, dvasinį kontaktą.

A.: Ar tas kontaktas dažniau užsimegzdavo su lietuviais, negu su kitomis tautomis?

S.: Manau, kad taip. Dažniau negu su daugeliu kitų tautų. Gal tas ryšys siekia proistorės laikus—juk mūsų kalbos, kaip žinoma, gimininga.

A.: Nors iš esmės jau atsakėte į mūsų numatytą sekantį klausimą, vis dėlto jį užduosime. Kas jungia ir kas skiria lietuvių ir rusų inteligentiją?

S.: Skirti gali nebent rusų nacionalizmas (aš

(tęsinys sekančiame psl.)

VIENATVĖ . . .

(atkelta iš 9-to psl.)

galiu kalbėti tiktai rusų vardu, todėl apie lietuvių nacionalizmą nešnekėsiu—tai pačių lietuvių problema). Beje, nors sėdėjau su lietuvių nacionalistais partizanais ir pan., kraštutinio šovinistinio nacionalizmo jų tarpe kažkaip nepastebėjau. Gal jo ir esama, bet mano asmeninis patyrimas to nerodo.

R.: Čia aš vėl įsiterpsiu. Grobiko nacionalizmas ir užgrobtojo nacionalizmas—tai du visai skirtingi dalykai.

S.: Tavo teisybė. Aplamai lageryje bandžiau rasti bendrą kalbą su bet kurios tautos inteligentu. Ir štai, su ukrainiečiais ar musulmonais ją rasdavau nevisada, o su lietuviais—visada. Labai susidraugavau, pavyzdžiui, su Kęstučiu Jokubynu.

A.: Gal nesuklysime sakydami, kad didžiausio pasisekimo Čiurlionis susilaukė rusų tautoje. Kodėl rusai taip mėgsta Čiurlionį?

S.: Aš pats labai mėgstu Čiurlionį. Mėgstu jau seniai. Jis gal yra man padaręs tam tikro poveikio. Tai tiesiog labai didelis ir gilus menininkas—todėl ir turi pasisekimo. Jis įvykdė nepaprastai svarbų istorinį uždavinį. Simbolistams muzika buvo esmingiausias menas, ir simbolizmo periodu ji užvaldė visas kitas meno sritis, ypač poeziją, bet Čiurlionis bene vienintelis sugebėjo ją sujungti su tolimiausiu muzikai menu—tapyba. Atrodytų, tie dalykai nesuderinami, o Čiurlionis juos suderino. Tai įstabu, ir kaip tik čia slypi jo paveikslų filosofinis turinys. Jo filosofija nėra racionalistinė, tuo ji ir žavi žiūrovą.

R.: Mūsų kartos rusų inteligentams Čiurlionis po 1956 metų buvo bene pirmas didelis meninis atradimas. Paskui sekė kiti, gal svarbesni, bet jis buvo pirmas.

A.: Kieno kūryba Jums artimesnė: Solženicino ar Nabokovo?

S.: Pastaruoju metu, žinoma, Nabokovo. Tiesa, ankstyvasis *Ivano Denisovičiaus* Solženicinas—įstabus rašytojas, o *Gulago archipelagas* visuomeniniu požiūriu už Nabokovą nepalyginti aktualesnis. Tačiau aš esu gana abejingas klasikinio realizmo tradicijai, kurią tęsia Solženicinas; tuo tarpu Nabokovas man, kaip menininkui, teikia įdomių impulsų.

A.: Beje, kada perskaitėte Nabokovą?

S.: Labai vėlai, jau po lagerio. Ligi lagerio buvau girdėjęs tik jo vardą.

A.: Rašydamas Abramo Terco apysakas, Nabokovo dar nebuvote skaitęs?

S.: Gal kokį nežymų dalykėlį ir buvau, bet Abramas Tercas su Nabokovu visiškai nesusijęs. Po lagerio perskaičiau *Dovaną*, kurią labai mėgstu, ir kitus didžiuosius Nabokovo veikalus.

A.: Kai kurie disidentai (pvz., A. Ginzburgas) galvoja, kad Sovietų Sąjungoje pirmiausia reikia įgyvendinti demokratiją, o jau po to mažosios tautos galėsiančios nubalsuoti, ar norinčios atsiskirti. Kokia Jūsų nuomonė?

S.: Mano pozicija labai paprasta, gal net primityvi. Esu už tai, kad mažosios tautos, įjungtos į sovietų imperiją ir norinčios nepriklausomybės, gautų ją tuojau pat, nedelsiant nė minutės. Kai dėl to, kad Rusijai reikėtų ilgai plėtotis, kol ji pasiektų demokratiją—į šią mintį žiūriu kritiškai. Šimts žino, kur ta ilga plėtotė gali nuvesti, ir ar panorės toji išsiplėtojusi Rusija paleisti mažąsias tautas. Demokratinę tradiciją turime kurti jau šiandien.

A.: Kokios, Jūsų požiūriu, SSSR pasikeitimo perspektyvos, ir kokia būtų disidentų sąjūdžio rolė tuose pasikeitimuose? Juk disidentai, kaip atrodo, neturi didesnio atgarsio masėse?

S.: Į artimiausią ateitį žiūriu gana pesimistiškai. Režimas yra labai konservatyvus ir pakankamai stabilus. Greitų ir radikalių pasikeitimų į gerąją pusę nelaukiu. Bet esu didelis optimistas, kiek tai liečia Rusijos kultūrinę, kūrybinę, dvasinę plėtotę. Ne tik Rusijos, bet ir kitų tenykščių tautų. Visuomenės dvasiniame ir intelektualiniame gyvenime vyksta labai gilūs pakitimai. Taip, disidentų sąjūdis yra nedidelės mažumos sąjūdis, bet ta mažuma turi principinę reikšmę. Ji vis dėlto daug ką tenai keičia—ne šalies struktūroje, bet žmonių mąstyme. Atotrūkis tarp inteligentijos ir valstybės Rusijoje yra tradicinis, ir jis, mano manymu, labai naudingas. Juo labiau nutols visuomenės nuomonė nuo valstybinės sistemos, juo geriau.

A.: O ar nebūtų naudinga, jei valstybė atsižvelgtų į visuomenės nuomonę?

S.: Aišku, būtų naudinga, bet tai kol kas visiška utopija. Galima tikėtis ir pageidauti, kad visuomenė, taip sakant, iškris iš valstybės rėmų. Kadaise, pradėdamas savo neoficialią literatūrinę veiklą, aš svajojau, pavyzdžiui, apie „antrąją" alternatyvinę literatūrą. O dabar ją jau turime—ir dar kokią!

A.: Kaip apibrėžtumėte trečiosios rusų emigracijos užduotį? Ar jos mintys pasiekia kraštą?

S.: Užduočių tikriausiai daug. Nors jos ir sunkios, bet įvykdomos. Kalbant schematiškai, pirmasis uždavinys būtų padėti pasilikusiems. Ryšys su kraštu egzistuoja, ir tai yra didelis trečiosios emigracijos pasiekimas, nepaisant vienokių ar kitokių jos neigiamų bruožų. Skirtingai nuo pirmosios ir antrosios emigracijos, ji gyvena vienu gyvenimu su inteligentais krašte. Aš, pavyzdžiui, visai nejuntu, kad būčiau atitrūkęs nuo tenykščių. Palaikau su jais ryšį, ir žinau, kad galvojame maždaug vienodai. Jie taip pat nejunta, kad išvykęs į Vakarus aš būčiau pasikeitęs. Šią retą tvirtų ryšių galimybę reikia vertinti, saugoti ir plėtoti. Tada išvengsime tipiško emigrantams „užsikonservavimo". Antra užduotis: emigruoja žmonės, turintys tam tikrą istorinį patyrimą. Tą patyrimą būtina perteikti asmenims, jo neturintiems. Pagaliau—nors emigrantams tai ir sunkiai sekasi—būtina perimti ir Vakarų patyrimą. Ne tik mokyti, bet ir mokytis.

Dar vienas uždavinys būtų, taip sakant, laiko sluoksnių sujungimas. Rusijos kultūroje atsirado keturiasdešimties ar penkiasdešimties metų plyšys. Tas pat liečia ir kitas tautas, tik gal ten plyšiai kiek siauresni. Rusų emigracija leidžia knygas, rašytas dar prieš revoliuciją, ar trečiajame mūsų amžiaus dešimtmetyje, ir tai labai svarbu, tai yra gyvojo kultūros kūno atkūrimas. Jungti sluoksnius erdvėje ir laike—taip aš apibrėžčiau . . .

A.: O ar pasiekia Rusiją tai, ką rašote?

S.: Pasiekia. Žinoma, ne visus, veikiau kultūrinį elitą, bet pasiekia. Iš čia tas bendro mąstymo, bendro darbo pojūtis.

A.: Geriau ar blogiau pasiekia, negu tikėjotės išvažiuodamas?

S.: Geriau.

A.: Trečiosios emigracijos atstovai, literatai Klepikova ir Solovjovas teigia, jog atsiskyrimas su gimtuoju kraštu padarė žalos svarbiausiųjų rusų rašytojų kūrybai. Pavyzdžiui, *Leninas Ciuriche,* palyginus su *Ivanu Denisovičium*, esąs tik politinis pamfletas, o Brodskio naujieji eilėraščiai primeną sueiliuotus kelionių aprašymus. Anot Klepikovos ir Solovjovo, atsiskyrus su kalba sunkiai įmanoma rašytojo kūryba. Ką Jūs galvojate?

S.: Čia negali būti vieno atsakymo. Įvairiems autoriams įvairiai atsitinka. Senojoje rusų emigracijoje vieni rašytojai smuko, kiti pražydo; buvo tokių, labai susijusių su kalbos stichija, kurie kamavosi, bet netgi ypatingai pražydo. Šit, Aleksejus Remizovas. Kalba, negi tarmė jam buvo viskas; o savo geriausius veikalus jis parašė emigracijoje. Kai dėl nurodytų konkrečių pavyzdžių, tai nemanau, kad *Leninas Ciuriche* blogesnis už *Denisovičių* tik todėl, kad parašytas emigracijoje.

R.: 1914-jų rugpjūtis parašytas Rusijoje, bet už *Denisovičių* irgi daug prastesnis.

S.: Denisovičius—tai iš viso unikalus dalykas. Pats pirmasis rašytojo kūrinys—ir iš karto chrestomatinis, genialus, visiems laikams. Lyginti šio pasisekimo su kitais Solženicino darbais tiesiog negalima, ir šiaip ar taip tai nieko bendro neturi su emigracijos problema. Na, o Brodskį aš laikau pačiu žymiausiu dabartiniu rusų poetu; jis labai sudėtingas, bet man visai neatrodo, kad išeivijoje jis degraduoja. Rašytojui nebūtina gyventi savo kalbinėje aplinkoje. Juo labiau tokiam rašytojui, kuris jau susiformavo. Kai kuriems tai labai sunku, net pražūtinga, bet tai nėra bendras dėsnis. Kalba esti žmogaus viduje, skamba viduje, net jeigu nebendrauji su savo kalbos atstovais. Kartais svetima aplinka tą vidinį skambėjimą tik išryškina. Panašiai vienatvė kartais padeda galvoti.

A.: Labai dėkui.

DAR APIE BENDRYBES IR SPAUDOS ETIKĄ

Į mano lygiai prieš metus šioje skiltyje pažertas mintis, pageidaujančias ar reikalaujančias konkretumo bei aiškumo iš žurnalistų, bendrybiniai dėl įvairių spaudos etikos pažeidimų kaltinančių „spaudą", „laikraščius", „rašančiuosius" *Lietuvio žurnalisto* (kaip sykis tas mintis išprovokavusio) 9-tame numeryje (1980 m. spalis) atsiliepė pats išeiviškosios Liet. Žurnalistų sąjungos pirmininkas Jonas Kuprionis. Jis be kita ko taria, kad „tiesiai pirštu nurodyti ir įvardinti, kas tie blogadariai yra" būtų „labai slidus kelias", padedąs lengvai „susidaryti nesusipratimams ir pykčiams". (Tartum anoniminis žurnalizmas šitokių progų nesudarytų!) . . .

Tolimesni J. Kuprionio išvedžiojimai (jų dalis atspausdinta pereito *Akiračių* numerio „Atgarsių" skiltyje) rodo, kad jisai arba mano keliamos minties nesuprato, arba jos nenorėjo suprasti. Tokių išvadų link veda ir jo analogijos bei pavyzdžiai.

Galima sutikti su J. Kuprioniu, kad „pirštu durti į girtuoklį“ nebūtų geriausia priemonė tam girtuokliui pataisyti. Tačiau, šią iliustraciją naudojant straipsnyje aptariama spaudos eitkos prasme, vien analogijos paminėjimo nepakaktų. Reikėtų statyti klausimą: ar, girtuoklio neleistiną poelgį aprašydamas, žurnalistas turėtų sakyti pvz., „*Naujienų* redakcijos langą iškūlė nusigėręs Lietuvių Žurnalistų sąjungos pareigūnas“, ar „*Naujienų* redakcijos langą iškūlė Jonas Toks-ir-toks (L.Ž. s-gos pareigūnas), būdamas neblaiviame stovyje“ . . .

Jeigu Antras Kaimas, J. Kuprionio žodžiais tariant, „per dantį perleidžia visokių žmonių ir grupių negeroves“, jų **pavardėmis nevardindamas**, tai turbūt dėl to, kad šios teatrinės grupės paskirtis yra gerokai kitoniška, negu spaudos darbuotojų. Ir su **žurnalistine etika** ji ne daug ką bendro teturi.

Jei į J. Kuprionio *Drauge* išspausdintą rašinį apie spaudos negeroves atsiliepė jame neįvardintos *Naujienos* ar *Sandara*, tai dar nereiškia, kad tas rašinys savo tikslą pasiekė ir **spaudos etikos** pageidaujama prasme. Man tai taipgi parodo, kad J. Kuprionio neįvardintų „redaktorių, rašytojų ir prenumeratorių“ užsipuolimai galėjo ne vieno skaitytojo akyse mesti bereikalingo įtaringumo šešėlius ir nieku dėtų asmenų kryptimi . . .

Iliustracijos dėliai leiskite pacituoti porą poskyrių, atsitiktinai susimedžiotų mūsų kasdieninės spaudos puslapiuose. (Kalbos niekur netaisant).

1980.IX.12. *Vienybėje* rašoma:

— Dėl Chicagos šokių šventės spaudoje nusiskundžiama, kad vedėjuose pasirodė paprasto mandagumo bei takto stokos. Nors jie gyrėsi, čia gyvena jau 40 metų bet dar tebesielgia kaip „displaced parsons“ . . . Atrodo, kad šiuo atveju, dar pasiliko „grinoriais“.

Kur, kada, kokia spauda šitaip rašė? Apie kokius vedėjus čia kalbama? Ko šitokiais užmetinėjimais siekiama? O gal jie ir teisingi?! . .

„Bostono žinių“ skyrelyje, 1980 m. rugsėjo 24 dienos *Drauge* randame šitokią pastraipą:

— Deja, pas mus kartais pasitaiko ir neigiamų reiškinių. Gal iš pavydo, o gal kitokiais sumetimais, kartais radijo bangomis pasigirsta ir gana negražių žodžių prieš kitos valandėlės vedėją. Ne tik negražu, kenksminga, bet ir koktu išgirsti tokius žodžius. Tas turi išnykti iš mūsų valandėlių. Gerai, kad užpultasis, vardan lietuviško žodžio ir šventos ramybės, nebando tomis pačiomis radijo bangomis polemizuoti ir atsakyti anai stočiai ir vesti beprasmę kovą.

Gal bostoniškiai ir žino, kuris vedėjas kurį čia kaltina, bet ar tai supras skaitytojas iš kito miesto? Arba žurnalistas, kuriam po keliolikos metų teks rinkti žinias apie Bostono lietuviškas radijo valandėles?

Dirvos nr. 48 (1980.XII.4) humoro skyrelyje persispausdinta ištrauka iš *Draugo* vedamojo:

. . . Klausytojams ypač patiko studentų choro šešios Kačinsko sukurtos dainos. Plojimais buvo išprašytas „bisas“. Tuo metu prasidėjo programoje nenumatytas punktas. Scenoje pasirodė vienas Lietuvių fondo veikėjų, kuris bandė rankos mostais sustabdyti klausytojų plojimą. Kitoje rankoje laikomas pluoštas popierių išdavė, kad turi ką nors svarbaus pasakyti. Nepavykus jam klausytojų nutildyti ir chorui atliekant „bisą“, jis stovėjo atsirėmęs į sieną, kol choras baigė dainuoti. Prasidėjus plojimams prasidėjo ir rankos mostai, bet jie vėl nepasiekė tikslo—iš choro buvo išprašytas antras „bisas“.

Dirvos skaitytojui gal ir smagu buvo tai skaityti, tačiau ne vienas Lietuvių fondo veikėjas, manau, turėjo visiškai be reikalo rausti, besiaiškindamas koncerte nebuvusiems draugams dėl šios anoniminio žurnalisto anoniminės replikos.

Mūsų spaudoje šitokių „nekaltų“ pavyzdėlių pasitaiko neretai. Ar šitokio „neužgaulaus“ žurnalizmo iš tikrųjų ir pageidautų Liet. Žurnalistų sąjungos pirmininkas?

Beje, kažkodėl nepanorėjo J. Kuprionis suprasti ir mano paaiškinimo, kad prof. V. Biržiška savo „spaudos banditų“ terminą taikė ne spaudos rašantiems „pikto būdo ir lėkšto mentaliteto“ žmonėms (kaip J. Kuprionis savo rašinyje teigė), bet (kaip aš jį pataisiau) „specifiniai . . . žinomus asmenis užpuldinėjantiems piktavaliams slapyvardininkams“. Jei aš šiuo paaiškinimu pasigedau konkretumo J. Kuprionio interpretacijoje, dar nereiškia, kad tą konkretumą teigiau **V. Biržiškos terminologijoje**, nors ir ten jis visai pakankamas.

Atvirkštinį anonimiškumą, kalbėdamas apie „spaudos etiką“, labai vaizdžiai apibūdina žurnalistas Vincas Rastenis straipsnių rinkinyje *Žurnalistika:*

*. . . Atvirkštinis anonimiškumas pasireiškia, kai kritikas, viešai pareikšdamas priekaištus ar net kaltinimus, pats nesislepia, bet nesako, į ką jis tuos savo priekaištus ar kaltinimus kreipia: sviedžia juos į visą visuomenę ar į kokį jos sektorių, ir tegu ten jie patys savo tarpe aiškinasi, kas kaltas, kas ne. Tokie kritikai aiškinasi, kad taip apie visuomeninio gyvenimo negeroves kalbėti esą „taktiška“, „diplomatiška“, to „geras tonas“ reikalaująs. Taip ir negerovė (viešu įspėjimu) esanti sutramdoma, ir su jos kaltininku nesusipykstama . . .“ (. . .). Ir jis drąsiai jaučiasi **teisus**, nes žino, kad **teisiškai** prie jo negalima prikibti“.*

Bet ar teisus jis morališkai ir etiškai? Tikriausiai ne.

Algirdas T. Antanaitis

ŽŪSTANČIOS VERTYBĖS

GELBĖKIME SENĄJĄ PERIODIKĄ

Išeivijos gyvenimo veidrodis yra jos periodinė spauda. Joje atsispindi ne tik veiklos įvykiai ir faktai, bet, atidžiau ir sistematingiau peržvelgiant pažiūromis bei interesais įvairuojančius laikraščius, galima pajusti sudėtingo ir kontrastingo mūsų lietuviškojo gyvenimo pulsą. Įvairūs, dažnai net prieštaraujantys straipsniai, komentarai bei nuomonės byloja apie patirtimi, supratimu ir įsitikinimais margą visuomenę. Būdamas toli nuo įvykių, vien tik iš spaudos gali susidaryti jų aiškų vaizdą. Pavyzdžiui, nemačius nė vieno Čikagoje įvykusio paskutiniojo teatro festivalio spektaklio, o tik perskaičius festivalio aprašymus—tiek statistinius ir liaupsinančius, tiek kritiškesnius, rezervuotus bei puse lūpų ištartus vertinimus, galima susidaryti nuomonę ne tik apie išeivijos teatro pajėgumą, bet ir apie pačių žiūrovų teatrinį skonį.

Istorikams bei kitiems praeitimi besidomintiems asmenims laikraščiai ir žurnalai yra vienas pagrindinių šaltinių. Tik bėda ta, kad laikraščius sunku išsaugoti, daug sunkiau, negu, pvz., knygas ir žurnalus; reikia didesnių ir tam pritaikytų patalpų ir ypatingos meilės spausdintam žodžiui. Todėl išeivijoje beveik nėra asmenų, net ir bibliotekų bei archyvų, kurie sistematingai komplektuotų *Darbininką, Dirvą, Draugą, Naujienas, Tėviškės žiburius, Vienybę* ir t.t.

Kur ir kiek išeivijos laikraščių suras istorikai po 50 metų? Jeigu nebus sistematingo jų rinkimo ir saugojimo, padėtis bus maždaug tokia, kaip kad yra su periodine spauda, ėjusia JAV-se prieš pirmąjį pasaulinį karą: išliko vos keleto laikraščių pilni komplektai, daugumos laikraščių užtinkami tik paskirų metų rinkiniai arba pavieniai numeriai, o kitų nebėra nei pavyzdžių.

Reikia pasidžiaugti, kad laikraščius renka ir saugo pačios jų redakcijos. Jų dėka išliko *Vienybė, Draugas, Tėvynė, Naujienos.* Tačiau kitų redakcijų išsaugoti komplektai, laikraščiams nustojus ėjus, dingo, kaip pvz., *Garso Amerikos Lietuvių, Kataliko, Kovos, Lietuvos* (leistos Čikagoje), *Saulės* ir kt. Klivelando *Dirva*, išgyvenusi kelis persikraustymus bei gaisrus, turi tik paskutiniųjų metų komplektus, o Kento universiteto biblioteka—nepilnus jos komplektus nuo 1952 metų. *Keleiviui* užsidarius, redakcijoje saugota periodika (galime spėti, kad jų tarpe yra ir *Keleivio* komplektai) atvežta į „Alką“. Kur pateks kitų redakcijų sutausoti komplektai, laikraščiams sustojus eiti?

Net iki šių dienų išsaugotiems laikraščiams gresia išnykimas, nes, ilgus metus ištūnoję rūsiuose bei tam tikslui netinkamose patalpose, laikraščių lapai pasidarė trapūs. Vos pabandžius versti, jie trupa, lūžta. *Vienybės* redakcijoje, pavyzdžiui, norėjau peržiūrėti 1912 metų *Vienybės* komplektą. Pasirodo, kad popierius taip sudūlėjęs, jog beveik neįmanoma puslapių vartyti, nesulaužius jų į dalis. Paskutiniu metu teko pasinaudoti *Draugo* redakcijoje laikomais 1910-1915 metų *Draugo* komplektais. Aplamai, šie komplektai dar yra gerame stovyje, tik patys puslapių kraštai pageltę ir labai trapūs. Man tris dienas, kad ir labai atsargiai, darbuojantis, ant stalo ir po stalu, susidarė toks skaičius nuolaužėlių bei nuotrupų, kad net jaučiausi tarsi nusikaltęs prieš atlaidžius ir svetingus *Draugo* šeimininkus.

Yra dar ir kitų sunkumų su esančia periodika. *Tėvynės* rūsyje sukrautą periodiką dengia dešimtmečių dulkių sluoksniai; tokiame stovyje beveik neįmanoma ja pasinaudoti. „Alkoje“ yra nemažai sukauptos periodikos, bet kol kas ten biblioteka yra sandėliavimo fazėje. Dalis periodikos buvo kun. P. Juro rūpestingai sutvarkyta, bet vėliau, atvežant naujas siuntas, imta jas krauti į krūvas, kartais neišimant iš dėžių. Pvz., iš *Keleivio* redakcijos atvežta periodika tebetūnojo dėžėse (1980 metų pradžioje), sukrautose it šieno kupetos „Alkos“ rūsyje ir nežinia, kada bus galima ja pasinaudoti. Aktorius V. Vaitkus nuvežė nemaža su teatrine veikla Waterburyje susijusios medžiagos į „Alką“, bet man nepavyko surasti, kokiose dėžėse ir po kuria knygų krūva ji guli. *Naujienų* redakcijoje yra, turbūt vienintelis JAV-se, pilnas visų metų *Naujienų* komplektas, bet dėl vienų ar kitų priežasčių man nepavyko kol kas jo net pamatyti. Žinome, kad kai kurių metų (berods, 1941-1957) *Naujienų* mikrofilmus turi Kongreso biblioteka, bet, man esant Vašingtone praėjusį pavasarį, tarnautojai per tris valandas negalėjo tiksliai nustatyti, kurių metų *Naujienų* mikrofilmus

(tęsinys sekančiame psl.)

GELBĖKIME . . . PERIODIKĄ

(atkelta iš 11-to psl.)

biblioteka turi. Žadėjo painformuoti apie tai raštu. Praėjo pusė metų ir dar nieko negirdėti. Pensilvanijos universiteto bibliotekoje yra, nors ir nepilni, 1934-58 metų *Naujienų* ir taip pat maždaug to paties laikotarpio *Keleivio, Laisvės, Vilnies, Naujosios gadynės* komplektai. Prieš metus bibliotekos vadovybė didesnio formato, mažai naudojamą, daugiausia etninę, periodiką, tarp jų ir minėtus lietuviškus laikraščius, išvežė į kitą pastatą, taip vadinamą „storage". Reikia laiko ir kantrybės, kol pavyksta ką nors gauti iš tos saugyklos.

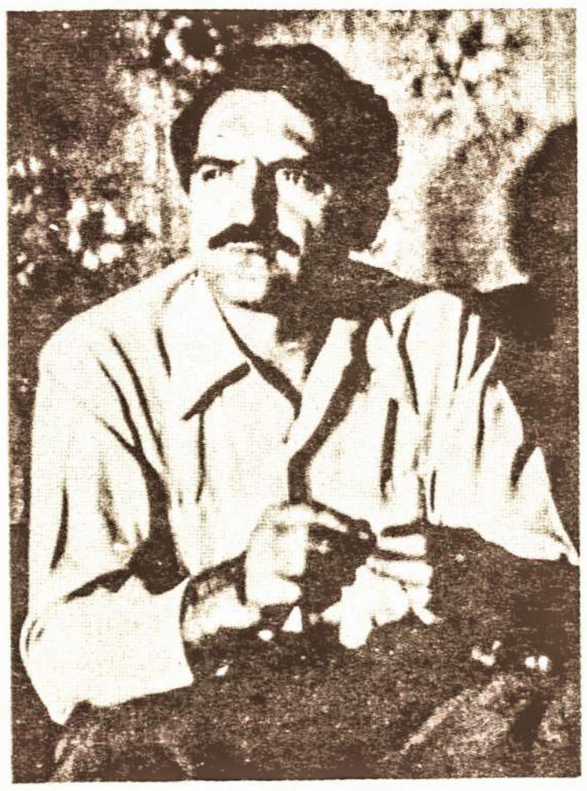
Bibliotekose, laikomų lietuviškų laikraščių likimas neaiškus. Kantautai paruošė plačią lietuviškų knygų bei periodikos bibliografiją apie lituanistinę medžiagą svarbesnėse JAV ir Kanados bibliotekose. Kaip man teko patirti, dalis Kantautų bibliografijoje minimų bibliotekų lietuviškų laikraščių jau nebeturi. Plečiantis fondams ir iškilus patalpų klausimui, bibliotekų vadovybės visų pirma peržiūri ir išmeta mažiau naudojamą etninę periodiką. New Yorko viešoji biblioteka išmetė dalį labai vertingos lietuviškos periodikos. Kai kurios bibliotekos vertingesnius leidinius mikrofilmuoja. Pvz., minėtoji New Yorko biblioteka numikrofilmavo visų metų *Vienybės* komplektus. Pensilvanijos universiteto biblioteka numikrofilmavo *Varpo* numerius, o pačius žurnalus norėjo išmesti, bet dr. V. Maciūnas, laiku apie tai sužinojęs, juos persiuntė B. Kvikliui. Toje pačioje bibliotekoje yra 1894-1895 metų savaitraštis *Nauja gadynė*. Kiek teko girdėti, nutarta to savaitraščio nemikrofilnuoti. Jis pats labai blogame stovyje, puslapiai sutrūniję, aptrupėję, kai kurie net perlūžę pusiau; tik laiko klausimas, kada jis bus išvežtas į „storage" arba net visiškai išmestas iš bibliotekos.

Laikas susirūpinti bibliotekose laikoma, o ypač sudūlėjusia, sunaikinimui paskirta lietuviška periodika. Laiku paprašius, išmetimui skirtą periodiką bibliotekos, be abejo, atiduotų organizacijoms ar net privatiems asmenims. Tačiau, kaip žinome, nėra tokio centro, kur galėtume kaupti lietuvišką spaudą; gavus ją iš bibliotekų, kiltų klausimas kur ją laikyti. Kas norėtų pageltusius ir trupančius laikraščius laikyti savo namuose? Tai ne tik vietos, gerų norų, bet ir patalpų tinkamumo klausimas.

Išeivijoje yra keletas pasišventėlių, spausdinto lietuviško žodžio mylėtojų. Jie turbūt priimtų ką nors iš bibliotekų išmetamos periodikos. Tačiau kokia privačiai saugomos periodikos ateitis? Pasakyčiau, ne daug geresnė, negu bibliotekose. Šie rinkėjai nėra amžini. Kas perims iš jų surinktą mūsų kultūrinį lobį? Man, pavyzdžiui, teko rinkti medžiagą lietuvių išeivijos teatro istorijai lietuviškos spaudos prikimštame trijų aukštų name. Abu mieli ir svetingi savininkai jau pensininkai, vaikų neturi. Kas atsitiks su surinktu turtu po jų mirties? Ar perėmusieji tą namą neišmes visko į sąšlavyną? O jeigu įpėdiniai ir norėtų tą viską išsaugoti, tai kam ir kur galėtų perduoti tokį didelį rinkinį?

Žinome nemaža pavyzdžių, kas atsitinka su susirinktomis lietuviškomis knygomis ir laikraščiais, kai juos perima tuo visai nesidomintieji vaikai ar giminaičiai. Brooklyne, pvz., gyveno didelis knygos bičiulis ir kolekcionierius Pranas Lavinskas. Jis savo namuką buvo prikimšęs vien lietuviškais spausdiniais. J. Kiznis ir V. Žukauskas, išgirdę, kad Lavinskas pasimirė, nuvyko ir sužinojo, kad tuojau po tėvo mirties vaikai, kurie jau nemokėjo lietuviškai ir neįvertino, ką tėvas buvo sukaupęs per savo gyvenimą, pasamdė šoferį, o šis sunkvežimiu viską išvežė į sąšlavą. Mat, reikėjo išvalyti namą naujiems gyventojams. (Dar laimė, kad keletą lietuviškų laikraščių komplektų pats Lavinskas prieš mirtį suspėjo parduoti lietuviškų knygų kolekcionieriui, o kai kuriuos komplektus perdavė Pensilvanijos universiteto bibliotekai). Tas pats įvyko su kun. Antano Miluko asmenišku archyvu; po jo mirties visas nuo 1893 metų kauptas archyvas buvo išvežtas į laukus ir sudegintas. Tame archyve buvo nemaža rankraščių, kaip pvz., Pietario prozos, Fromo-Gužučio dramų ir apysakų rankraščiai, Miluko korespondencija su tokiais asmenimis, kaip Kudirka, Vaižgantas, Maironis, Basanavičius, Jakštas ir kt. Taip pat jame buvo išeivijos ankstyvųjų laikraščių komplektai. Teko girdėti, kad panašus likimas nutiko Klivelande mirusio lietuviškos spaudos kolekcionieriaus palikimą.

IŠĖJUSIAM NEGRĮŽTI

Kai laidojom Marių, buvo labai šalta. Tiesiog apčiuopiamai jautėsi plati atsivėrusi tuštuma, tartum pasitraukdamas jis būtų nusinešęs su savim savo didelę, šiltą ir saulėtą gyvybės jėgą, gyvybės meilę, vėšliai bujojančią, kaip Lietuvos vasaros. Randi jas Mariaus knygose:

Patsai vasaros brendimas, patsai vidudienis ir žemė, kaip perinti paukštė, plačiais sparnais apgūžus trapias besikalančias gyvybes (Užuovėja).

Ir pats ievų žydėjimas buvo, kai tirštais baltų žiedų kelių sriautais sviro šakos iki žemės ir galvą suimanti jų kvaptis, suspausta miško ankštumoje, dusino krūtinę. Alksnynėliuose laikėsi savotiškas, niekur ir niekad kitu laiku neaptinkamas baltųjų gegužinių grybų kvapas (Miškais ateina ruduo).

Randi ir šiltai aptemusias, gyvybės kupinas naktis:

O jaunas mėnuo tuo tarpu vis giliau grimzdo į sodo tankmę. Ir iš pažemės jį skandino vidunakčio miglos ir nesibaigiantis, begalinis varlių kurkimas. Tūkstančiu balsų klegėjo liepos naktis, apsalusi šieno kvaptimi, ir kliedėjo girtybėje uogų sultimis. (Šventadienis už miesto).

Ir žinai tada, kad Marius mums viską paliko; plačiu tvirtos rankos mostu, nesišykštėdamas, dovanojo mums savo didelį, margą pasaulį, ir kad tas pasaulis pasiliks tau gyvas ir ištikimas, nebent tik pats sau leistum jį prarasti.

Teisingai sakoma, kad nors rašytojas yra, kaip ir mes visi, mirtingas, jo patirtas gyvenimo džiaugsmas mirties nežino ir savimi nušviečia ateinančias kartas. Kaip tik ši džiugi gyvybės energija, plačiapetis, dinamiškas žmogaus pajutimas, žmogui pagarba ir meilė, lydinti visus jo kentėjimus, viltis, pergales ir praradimus šiandien ir patraukia, praturtina Katiliškio skaitytoją. Lietuviško kaimo konkretūs aspektai: ežios, lysvės, stoginės, linamarka, laukai—yra praeinantys dalykai. Jaunesnioji išeivijos karta, kas dar lietuviškai skaito, to kaimo niekad nematė, o senesnioji jau pradeda suprasti, kad jis, kaip ir jie patys—nebegrįš. Išlieka pats poetinis pergyvenimas, kada talentingas rašytojas, kaip Katiliškis, sugeba peršviesti vaizduojamąją tikrovę savo paties dvasios jėga.

Supoetinta tikrovė niekad pas Katiliškį nebuvo nusaldinta. Nebuvo ji ir abstrakti, atokiai simboliška, bėganti pati nuo savęs. Anaiptol—grubokas, tvirtai apčiuopiamas realybės audinys pas jį veikia mus kaip poezija ta prasme, kad jis labai suglaustas, neša didelį minties ir jausmo krūvį. Štai vaizdas: „Pinigai gulėjo ant stalo. Jie buvo sulipę prakaitu ir apsivilę rūpesčiais". Iš čia išsilukštentų visa eilė gaspadoriškos buities smulkmenų bei didelių dalykų, ir skaitydami mes juos visus tarp eilučių jaučiame. Arba vėl, rami pastaba apie karo meto pakaruoklį: „Juk žmogus taip neatsiejamai surištas su žeme. Užtenka tik pusę sprindžio jo kojoms pakilti, ir jis jau nebe šios žemės gyventojas". Visa karo klaikuma ir ją pagimdžiusių fanatikų abstrakcijos, jų beprotystė, čia sutelpa į savo paties žemės ką tik netekusio ūkininko-kareivio lakonišką mintį.

Ši Katiliškio talento savybė vienaip ar kitaip primena „žemiškai-poetišką" mūsų kūrybos tradiciją, prasidėjusią nuo Donelaičio, paliečiančią Valančių, vėliau visą eilę kitų. Tuo pat metu jisai lieka ir nepakartojamai savitas, vienintelis, kampuotai kietas ir nepatogus visiems klasifikatoriams, norintiems jį į savo suklijuotus literatūros istorijos rėmelius įsprausti. Jo besipriešinančią dvasią pajutome ne tik mes, bet ir dabartinės Lietuvos skaitytojai. Katiliškis buvo sau žmogus ir nesidavė mokomas ar pasisavinamas. Jo žmogiška šiluma, tačiau, rusena širdyse visų, kas jį pažino.

Katiliškį išlydėti, pagerbti, prisiminti reikėtų be ašarų. O galų gale, ir su ašarom jei nevisi tokie kieti vyrai esame, kaip Marius. Bet tik be melo, emocinio ar intelektualinio, net jei šiuo metu gerai ir nenuvoktume kokia didelė istorijos perspektyvoj atsiskleis jo meninė tiesa.

O iš tikrųjų tai nereikia ir atsisveikinti, nes savo veikaluose Marius dar visas, gyvas yra, ir laukia mūsų.

Dar kitas pavyzdys, bet kol kas dar su laiminga išdava. 1979 metų vasarą paskambino man pažįstamas klebonas iš Pensilvanijos kasyklų rajono ir pranešė, kad vieno namo rūsyje tarp senų daiktų ir šiukšlių atrasti kažkokie lietuviški laikraščiai. Nuvykus paaiškėjo, kad čia anksčiau gyvenęs lietuvis skaitė lietuviškus laikraščius ir jų neišmesdavo, o kimšo į maišus ir dėjo į rūsį. Po jo mirties duktė, atvykusi iš Klivelando, nutarė namą parduoti. Ji pasamdė žmones, kad išvežtų nereikalingus daiktus bei maišus į sąšlavyną. Lenkų kilmės kontraktorius, pamatęs, kad tuose maišuose lietuviški laikraščiai, užklausė klebono, gal tie seni laikraščiai kam nors vertingi. Pasirodo, kad tuose maišuose buvo *Keleivio, Draugo, Darbininko* ir kitų laikraščių beveik pilni komplektai, o svarbiausia,—buvo ir nuo 1914 metų iki sustojimo 1959 metais Mahoney City leistas *Saulės* laikraštis. Kiek man žinoma, iki šiol išeivijoje nebuvo išlikusių *Saulės* numerių. Dabar tie laikraščiai yra laikomi klebonijos rūsyje. Sunku net spėlioti, kas atsitiktų su tais laikraščiais, jei šį kleboną vyskupas perkeltų į kitą parapiją.

Kultūrinio išeivijos turto išsaugojimo klausimais ne kartą spaudoje rašyta, organizacijose aptarta ir net buvo ruošiami planai išeivijos kultūros namų bei muziejaus įsteigimui ir pan. Deja, per 30 metų reikalas beveik nepasistūmė į priekį. Mat, reiktų ne tik surinkti dideles sumas tinkamų patalpų įsigijimui, bet ir tą namą-muziejų metų metus išlaikyti su tinkamu personalu. Susipažinus su realiomis problemomis bei kliūtimis, iniciatoriai pasiduodavo likimo valiai. O gal neatsirado jų tarpe tokio užsispyrėlio ir pasišventėlio, kaip Juozas Kapočius? Vienaip ar kitaip, kultūrinių vertybių rinkimas ir saugojimas tebevyksta partizaniniu būdu, kelių privačių asmenų iniciatyva ir pasišventimu.

Jeigu nepasisekė kol kas įkurti kultūrinio išeivijos muziejaus, tai kodėl nepradėti nuo pačių paprasčiausių, mūsų jėgomis įvykdomų ir tikrai būtinų dalykų: **pabandykime numikrofilmuoti išeivijos laikraščius bei žurnalus**, esančius pas privačius asmenis ir bibliotekose. Tik mikrofilmavimas gali periodiką, ypač ėjusią prieš pirmąjį pasaulinį karą, išgelbėti nuo pražuvimo. Be to, mikrofilmai lengviau prieinami tyrinėtojams, nes juos galima pasiųsti paštu ir lengviau daryti kopijas. Pas privačius asmenis bei archyvuose esanti periodika yra tuo nepatogi, kad, nesant kopijavimo technikos, tenka viską nusirašinėti ranka.

Šiam projektui vykdyti reiktų trijų mūsų išeivijos institucijų—Lietuvių fondo, Lietuvių bendruomenės ir Lituanistinio instituto—pagalbos ir jų tarpusavio kooperavimo. JAV LB centro valdyba ir LI vadovybė turėtų imtis iniciatyvos, paskirdama asmenis, kurie rūpintųsi periodinės spaudos, ypač laikraščių, mikrofilmavimu bei kopijavimu. LI nariai galėtų atlikti preliminarinį darbą: sudaryti sąrašą, kur ir kokie laikraščiai yra, kas iš jų jau numikrofilmuota ir kas pirmiausia turėtų būti mikrofilmuojama. LI nariai bei vietinių LB valdybų nariai, gyvenantieji arčiau bibliotekų ir archyvų, kur saugomi lietuviški laikraščiai, sužinotų mikrofilmavimo kainas. Didesnės bibliotekos turi savo mikrofilmavimo priemones ir aiškiai nustatytas kainas. Redakcijose bei privačiuose archyvuose laikomus laikraščius galėtų mikrofilmuoti specialios tuo darbu užsiimančios firmos. Surinkus žinias apie mikrofilmavimo išlaidas, reikėtų sudaryti 2-3 metų darbo planą ir pradėti ieškoti finansinės paramos. Dalį išlaidų galėtų padengti Lietuvių bendruomenė, o kitą—Lietuvių fondas. Išlaidos, žinoma būtų nemažos, bet jos išsidėstytų kelių metų laikotarpyje.

Pradėjus rūpintis periodikos išlaikymu, galbūt pasisektų sužinoti apie tokius leidinius, kurių, manoma, JAV-se nėra. Pvz., man atsitiktinai teko sužinoti, kad pas vieną lietuviškos spaudos mylėtoją yra tokie unikalūs leidiniai, kaip M. Tvarausko ir J. Šliūpo leistas savaitraštis *Unija* (1884-1885), J. Šliūpo *Lietuviškasis Balsas* (1885-1889).

Mikrofilmus reikėtų laikyti kurioje nors didelėje bibliotekoje, kur norintieji galėtų jais pasinaudoti; turėtų sąlygas juos skaityti, pasidaryti kopijas arba užsisakyti per tarpbibliotekinį abonementą (*interlibrary loan*). Tinkamiausia vieta, žinoma, būtų universitetų bibliotekos, kurios iki šiol kaupia ir saugo lietuvišką spaudą. Kaip jau minėjau, kai kurios bibliotekos lietuvišką periodiką ir knygas išmeta, bet mikrofilmams, neužimantiems daug vietos, sunaikinimo pavojus negresia.

Žinoma, saugiausia ir patogiausia vieta būtų prie Lituanistinės katedros kuriame nors universitete. Esant tokiai katedrai, dėstant lituanistinius dalykus bei atliekant mokslinio tyrinėjimo darbą, biblioteka priimtų ir saugotų ne tik mikrofilmus, bet ir pačius laikraščius bei žurnalus, jau nekalbant apie knygas. Pensilvanijos universitete, pavyzdžiui, jau 10 metų nedėstoma lietuvių kalba, bet jo biblioteka vis dar tebeperka išeivijoje ir Lietuvoje išeinančias knygas ir prenumeruoja keletą išeivijos ir Lietuvos žurnalų bei laikraščių. Jeigu šiame universitete vėl atgytų lietuviškos studijos, be abejo, jo biblioteka sugrąžintų iš sandėlio lietuviškus laikraščius ir, reikalui esant, net savo lėšomis juos mikrofilmuotų. Reikia pažymėti, kad Pensilvanijos universiteto biblioteka turi ne tik svarbiausią, bet ir turbūt gausiausią lietuviškos spaudos bei jos mikrofilmų kolekciją Vakarų pasaulyje. Biblioteka per tarpbibliotekinį abonementą aptarnauja knygomis ir mikrofilmais ne tik JAV-se, bet siunčia jas net į kitus kontinentus.

Bronius Vaškelis

DAR VIENAS VAINIKAS ČIURLIONIUI

Paskutinių poros metų bėgyje išeivijos gyvenime buvo padidėjęs susidomėjimas Čiurlioniu. Dažnai aiškinama, kad Čiurlionis, kuone vienintelis lietuvių atstovas, „kurio vardu galėtume išeiti be gėdos į pasaulinės kultūros areną“ (*Draugas*, 1979.VI.30), nėra kaip reikia pristatytas užsienietiškai publikai. Ir todėl „laisvajai mūsų išeivijai Čiurlionį šiandien pristatyti pasauliui tinkamiausiais būdais yra tiesiog Apvaizdos dovanotoji pareiga“ (ten pat). Tuo reikalu buvo padaryta netgi konkrečių ėjimų. Lietuvių fondas tokiam studijiniam darbui parašyti paskyrė 8000 dolerių sumą. Be to, Kultūros tarybos vardu buvo viešai angažuotasi išleisti „anglų kalba ir kitą knygą, gal kiek kitokio pobūdžio, bet vediną to paties tikslo—iškelti į pasaulio areną Čiurlionį? Ir abi ruošiamos žmonių, žinančių, ką daro“ (*Draugas,* 1979.VIII.18).

Be abejo, dideli darbai nepasidaro per dieną ar mėnesį,—tai užima laiko. Bet visgi . . . Atrodo, kad jei Čiurlionio pasisekimas, jo kelias į „pasaulinę areną“ priklausytų tik nuo išeivijos, tai ne kažin kiek jis būtų pasistūmėjęs į priekį.

Ir vėl tenka kartoti: Lietuvoje Čiurlionio reikalu daug padaryta, gerai padaryta ir, svarbiausia, tas darbas tęsiamas toliau. Štai nesenai knygų rinkoje pasirodė Vytauto Landsbergio Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos apybraižos, pavadintos *Vainikas Čiurlioniui*. Žinoma, tai nėra stambaus masto studijinis darbas. Tai greičiau tik pastabos savajai publikai auklėti ir šviesti. Darbas be didelių pretenzijų, bet kiek daug jis įneša šviesos į kai kurias Čiurlionio kūrybos interpretacijas.

Genijalaus kūrėjo pažinimas yra sudėtingas ir ilgas procesas. Kiekviena prielaida, analizė ar versija reikalinga gyvenimo faktūra besiremiančios argumentacijos. Benagrinėjant kūrėjo vienokios ar kitokios formalinės išraiškos pasirinkimą ir jos santykį su kūrybiniu procesu, visuomet gana svarbu žvilgterėti į kūrėjo asmeninio išgyvenimo niuansus, socialines ir kultūrines apraiškas. Dažnas naujesnis požiūris ar įžvelgimas asocijuojasi su labai atsitiktinėmis, kartais visai neimponuojančiomis, smulkmenomis. Pavyzdžiui, dail. Z. Kaminskis savo atsiminimuose apie Čiurlionį atsitiktinai prisimena epizodą, kaip Varšuvos meno mokykloje Čiurlionis, bepiešdamas modeliuojančio seno vyro portretą, kaip niekur nieko, pridėjo jam ilgus plaukus ir ant galvos uždėjo karūną (*Vainikas Čiurlioniui*, 106 p.). Arba vėl—Čiurlionio meno mokyklos kolegė, tuo metu gyvenusi Druskininkų apylinkėse, J. Kersnovska-Suchoževska pasakoja, kaip vienos studijinės—piešimo iš natūros—išvykos metu abi moterys savo darbui pasirinko priešais matomą Nemuno krantą su nuostabiais atspindžiais vandenyje. Čiurlionis, nusisukęs į priešingą pusę, darbavosi su dviem skurdžiai atrodančiomis obelaitėmis. Čiurlionis gyvenimą matavo ne kasdieninių poreikių vertybėmis ir kitaip suvokė jį supusią aplinką.

Vytautas Landsbergis gimęs 1932 m. Kaune. Pagal profesinį išsilavinimą—muzikologas. Spaudoje žinomas kaip vienas iš pajėgiausių ir produktyviausių Čiurlionio kūrybinio palikimo tyrinėtojų ir interpretatorių. Nežiūrint kad duoną pelnosi kaip muzikas pianistas, jis lygiai taip pat yra nepralenkiamas ir menotyros klausimuose. Be nesuskaičiuojamų straipsnių apie Čiurlionį periodikoje, Landsbergis yra išleidęs šiuos stambesnius darbus: *Pavasario sonata*, 1965 m.; *Sonata viesny* (rusų kalba), 1971 m. (1975 m.—antroji papildyta laida) ir *Čiurlionio dailė*, 1976 m. Yra išvertęs į lietuvių kalbą ir išleidęs visą žodinį Čiurlionio

(tęsinys sekančiame pls.)

DAR VIENAS VAINIKAS ČIURLIONIUI

(atkelta iš 13 - to psl.)

palikimą. Taip pat Landsbergis yra vienas bendraautorių visos eilės kolektyvinių darbų, parašytų minint Čiurlionį ir kaip muziką, ir kaip dailininką.

Šį savo darbą Landsbergis pristato gan kuliai: „Knyga (. . .) gimė iš medžiagos, susikaupusios M.K. Čiurlionio gyvenimo ir kūrybos tyrinėjimų paraštėse, kartkartėmis pamąstant apie faktus bei mitus, žmones ir meną“ (*V.Č.*, 2 psl.). Knyga paskirstyta į dvi pagrindines dalis: „Paliktos žymės“ ir „Apie kūrybą“. Pirmoje dalyje, kuri turi tikrai didelės reikšmės visai čiurlionijanai, randame autoriaus pasisakymus, kokios buvo dėta pastangos, siekiant suregistruoti visus išlikusius liudijimus, liečiančius Čiurlionio asmenį. Pirminių šaltinių—žmonių, pažinojusių Čiurlionį asmeniškai ir turėjusių su juo kontaktų—tebuvo išlikę tik keletas. Pasinaudojant šių liudininkų pasisakymais (J. Bzezinskis, M. Moravska-Maciejovska, V. Hempliova, V. Markievič-Dobračinska) Landsbergiui pavyko čiurlionijaną papildyti vienu kitu labai reikšmingu epizodu (pvz., prisiminimais apie 1904 m. plenerą Arkadijos dvare). Kitais atvejais knygos autoriui teko narplioti kontakto su Čiurlioniu siūlus, nusidriekusius net į kitus kontinentus. Ta pačia proga autorius kritiškai apžvelgia kai kuriuos atsiminimus ir apskritai literatūrą apie Čiurlionį: „Literatūroje esama ne tik tikrų, svarbių žinių, bet ir nepatvirtintų dalykų, mitologinių tvirtinimų, paveldimų gandų bei tendencijų“. (*V.Č.*, 111 psl.). Autoriui pavyko itin įdomiai išryškinti kai kurias laiko bėgyje susidariusias nepakankamai argumentuotas tendencijas. Pvz., iki šių dienų pas mus įsigalėjusi pažiūra, kad Lietuvoje,—Vilniaus parodų metu,—Čiurlionis nebuvo suprastas,—buvo netgi išjuoktas. Esą, tik Rusijoj (St. Petersburge ir Maskvoje) jis susilaukė įvertinimo ir pasaulinio pripažinimo. V. Lansdbergis pateikia argumentuotų įrodymų, kad iš tikrųjų taip nebuvo. Vilniuje Čiurlionis taipogi rado visą eilę savo talento gerbėjų ir žmonių, kurie jo kūrybą vertino. Taip pat ir Rusijoj Čiurlioniui teko susidurti su nepagrįsta bei vulgaria kritika. Pvz., vienas parodos recenzentas „Rexe“ įžiūrėjo tik paukščio paliktas dėmes ir nieko daugiau. Maskvos parodoje Čiurlionio paveikslai pateko į pačią prasčiausią salės vietą.

Yra susidariusi nuomonė, kad XX a. antroje pusėje Čiurlioniui jau nebereikia kautis dėl pripažinimo. Tatai jis jau turi. Pasirodo, kad taip nėra. Landsbergis pamini dail. abstrakcijonisto H. Belevi straipsnį, paskelbtą 1964 m. prancūzų dailės žurnale. Ten Čiurlionis vadinamas „tapytoju diletantu“, pabrėžiant, kad jis net ir miręs beprotis. Jo muzika esanti tik mėgėjiško pobūdžio. Tarp kita ko, tas pats Berlevi Čiurlionio pasisekimui paaiškinti sumini faktą, kad jam iškilti padėjo iš Lietuvos kilę Varšuvos dailės mokyklos profesoriai K. Strabauskas ir F. Ruščicas. Įdomus ir Landsbergio pagraudenimas, kad iki šiol Čiurlionis nagrinėjamas ir komentuojamas tik vienoje, o daugiausia dviejose meninės išraiškos skalėse: dailėje ir muzikoje. Visai pamirštama, kad Čiurlionis save išsakyti bandė ir poezijoje. Tai liudija konkretūs pavyzdžiai. Čiurlionio paliktosios poezijos nevertinimas bandoma paaiškinti tuo, kad jo poezija, išversta į lietuvių kalbą, nebeteko pirmykštės pagavos ir išraiškos žavesio.

Vienas iš pagrindinių Landsbergio uždavinių galbūt buvo suregistruoti visą Čiurlionio kūrybinį palikimą. Pasirodo, kad būta visos eilės darbų, kurie nėra išlikę, bet apie juos liudija atsiminimai ar dailės parodų programos ir fotografijos. Daug Čiurlionio dailės darbų žuvo paskutinio karo metu, per Varšuvos bombardavimus ir gaisrus. Yra žinoma, kad Čiurlionis, prisėdęs prie pianino, mėgdavo improvizuoti. Iš visų tų improvizacijų tik labai maža dalis tebuvo užrašyta.

Remiantis dailės parodų katalogais ir išlikusia vienos parodos fotografija, Landsbergiui pavyko nustatyti, kad dabartinis „Pasaulio sutvėrimo“ ciklo disponavimas neatitinka dailininko koncepcijai. Netgi kai kurių paveikslų pavadinimai (kaip pvz., „Chaosas“) yra vėlesnių komentatorių terminai.

Apgailėtina, kad autorius, šalia vertingų Čiurlionio kūrybinės analizės įžvalgų, mėgaujasi ir publicistinio pobūdžio pasigardžiavimais. Čia vietos randa ir publicistika apie Čiurlionio vardu pavadintas kalnų viršūnes, ir patarimai jaunam skaitytojui kaip priartėti prie Čiurlionio kūrybinių gelmių.

Ta pačia proga reikia paminėti, kad knygos autoriui gana sekasi sėkmingai išmanevruoti pro politinės-propagandinės duoklės uolas. Čia, žinoma, daug padeda ir tai, kad Čiurlioniui buvo lemta pasilikti atokiai nuo politinio balagano. Ta prasme dėmesį atkreipia Landsbergio pageidavimas nesiaurinti ir neriboti Čiurlionio, siejant jį su viena ar kita kūrybine kryptimi—abstrakcionizmu, romantizmu, lenkų kultūra, lietuviškumu, artimumu liaudžiai ir t.t. Pagal V. Landsbergį, Čiurlionis „netelpa į jokius rėmus“ ir jam netinka nei senosios, nei naujosios etiketės. Lygiai teisingas autoriaus susirūpinimas, kad paskutiniu metu Čiurlionis pradedamas „gana elementariai adaptuoti populiariam masiniam vartojimui“. Visapusiškai „suprastas“ Čiurlionis nebetenka kūrybinių gelmių neišmatuojamumo įspūdžio.

Šias pastabas apie simpatišką Vytauto Landsbergio knygutę norėtųsi užbaigti autoriaus patarimu skaitytojui:

„Todėl, norėdamas pabendrauti su Čiurlioniu, keliauk į Kauną, į jo vardo galeriją, praleisk susikaupęs porą valandų prie jo paveikslų. Triukšminga ir skubanti ekskursija, žinoma, tam visai nepadeda. Gali atsilikti vienas, pabūti prie kokio nors paveikslo, pavyzdžiui, iš „Žiemos“ ciklo, kur nesigrūda gausingi pasakų ieškotojai. Įsižiūrėjęs gali pajusti, ką sako Čiurlionio tikrųjų spalvų santykiai, ką reiškia švelnus jų prisilytėjimas arba skambus potėpis — toks, kokio reikia, ritmiškai dalyvaująs kitų potėpių ansamblyje. (. . .) Reprodukcija, net ne pati blogiausia, užmuša autoriaus dalyvavimą, panaikina tikrumą“. (*V.Č.*, 143 psl.)

Al. Vaškelis

Vytautas Landsbergis. *Vainikas Čiurlioniui.* Menininko gyvenimo ir kūrybos apybraižos. Leidykla „Mintis“, Vilnius, 1980.

ATGARSIAI

GEN. SKUČAS — PIRMOJI AUKA

Dr. T. Remeikis AKIRAČIUOSE skelbdamas dr. Petro Karvelio PRO MEMORIĄ aiškinasi norėjęs padėti:

„ . . . jaunajai tautos kartai susigaudyti dar palyginti nesenuose įvykiuose ir kad toji informacija yra būtina Lietuvos nepriklausomybės istoriografijos korektūrai“.

Jei taip, pabandžiau skaityti Karvelio kūrinį visai „jaunom“ akim, užmiršdamas ką vyresni turėtų žinoti iš laikraščių. Turėjau prieiti išvados, kad jaunimą, kaip ir anų laikų suokalbininkus, galvojančius, kad sovietai ateina jiems padėti nuversti Smetonos režimą, daugiausiai suintriguoti turėtų Vidaus Ministerio Skučo asmenybė, kurios „suprasti—anot Karvelio—niekas nepajėgė, ko jis iš tikro norėjo“.

Tai mane verčia pasidalinti su jaunąja karta savo žiniom. Kiek atsimenu, Kazys Skučas buvo profesijos karininkas. Ir matyti neblogas, nes prie visų vyriausybių darė nemažą karjerą. 1928 m. jis, turėdamas tik 34 m., buvo pulkininkas, II divizijos vadas ir Kauno įgulos viršininkas. Tai pozicija su kuria turi skaitytis bet kokie sąmokslininkai. Iš tikro prieš 1934 m. sukilimą jis buvo 'kontaktuotas' kpt. Ivanausko. Skučui perversmo minčiai nepritarus, vyr. štabo viršininkas Kubiliūnas, kuris sąmokslui pritarė, jį 'išmanevravo' karo attaché pareigom į Maskvą, kur Skučas išbuvo ilgiau negu normaliai tokiose pareigose laikoma. 1938 m. gruodžio 23 d. jis buvo paskirtas karo mokyklos viršininku, bet po poros mėnesių pakeltas į brigados generolus ir paleistas atsargon, kad sekančią dieną būtų paskirtas Vidaus Reikalų Ministeriu. Kadangi jis tiek laiko nebuvo Kaune, opozicijos politikams ir buvo sunku jį 'perkąsti'.

Deja, istorija tuo nepasibaigė. Pirmuoju sovietų ultimatumo punktu kitais metais jau buvo reikalaujama Skučą ir Saugumo Departamento direktorių Povilaitį patraukti teisman už sovietų karių "grobimą". (. . .) gavus ultimatumą, Skučas atsistatydino ir pasiprašė leidimo tolimesnių įvykių raidos laukti Vokietijos pasienyje kartu su Povilaičiu ir šeimomis. Skučas davė savo garbės žodį nepereiti sienos be vyriausybės žinios. Vietoje bet kokios žinios atėjo įsakymas jį suimti. (. . .)

v.m.

(Dirva, 1981.I.15)

KAUTYNĖS TINKAMESNIAIS GINKLAIS

(Akiračiai aplamai)

Nors ir buvo (*Literatūros laukuose)* kartojama — dažniausiai Nykos - Niliūno —, kad patriotiškumas nieko bendro neturi su menu, ginčas nepakilo virš aktualijų, virš parapijietiškos diskusijos apie „quo vadis, lietuvių literatūra?“. Dabartinėm akim žiūrint, ši *Lankų* polemiška funkcija iš esmės prieštaravo jų pačių nusibrėžtai menas menui linijai. Iš tikrųjų visas išlietas rašalas ir pamokslavimas visuomenės nuomonės nepakeitė, o, laikui bėgant, kovos laukas savaime pasikeitė, ir nebe ta pati, bet tos pačios rūšies, kova tebevyksta *Akiračiuose* daug tinkamesniais ginklais — humoru ir satyra. Taigi menui būtų buvę daugiau *Lankuose* pasitarnauta, pasvarsčius grynąjį meną. Vienas Greimas, lyg tarp kitko, moksliškai, o ne žurnalistiškai, palaikė *Lankų* poziciją, kai, aptardamas Radauską, pastebėjo, kad „poezijos aktualumas yra globalinis ne detalinis“. Vadinasi, pozija svarbi ne savo žodiniu paviršiumi, bet savo išraiškos sistemos sukurtais galiojančio pasaulio vaizdais, kurie paveikia skaitytoją prasmingiau, negu visi plakatiniai šūkiai. (. . .)

Violeta Kelertienė

(Metmenys, 1980, nr. 40)

LAIŠKAI

KIENO TEISYBĖ?

Akiračiai 1980 m. gegužės mėn numeryje persispausdino iš *Europos lietuvio* dalį Kazimiero Barėno straipsnio apie Vidurio Europos federalistų organizaciją, kurioje dalyvauja D. Britanijos lietuviai, o lapkričio mėn. numeryje išspausdino D. Britanijos Lietuvių Sąjungos pirmininko Z. Juro pareiškimą D. Britanijos Lietuvių Sąjungos vardu, pavadintą „Paskalos ardo vienybę". Jis ten dėl K. Barėno straipsnio rašo, jog „klaidingai pasakyta, kad Didžiosios Britanijos Lietuvių Sąjungos valdybos nariai dalyvauja Rytų Europos federalistų prolenkiškoje veikloje".

Būdamas Lietuvių Sąjungos valdyboje, žinojau, kad valdybos nariai dalyvauja toje prolenkiškoje federacijoje, o Sąjunga net mokėjo tai federacijai metinį nario mokestį. Žodžiu, toji federacija, kuri planuoja Jogailos unijos saitais būsimą Lenkiją sujungti su Lietuva, yra palaikoma žmonėmis ir pinigais.

Kazimieras Barėnas yra rimtas rašytojas ir žurnalistas. Jis surinko visas žinias iš pačių federalistų leidžiamo žurnalo *European Press* ir pateikė *Europos lietuvio* skaitytojams bei D. Britanijos Lietuvių Sąjungos nariams žinoti, kokius žmones šiandien turime Lietuvių Sąjungos valdyboje. Jis atliko savo pareigą, kaip geras žurnalistas ir redaktorius, iškeldamas tą negerovę viešumon.

Pažįstame Barėną iš spaudos ir suvažiavimų diskusijų. Jam labai nepakeliui užsiimti paskalų ir šmeižtų skleidimu.

Ten Z. Juras taip pat rašo: „Tas, kas skleidžia kitokios paskalas, šmeižia D. Britanijos Lietuvių Sąjungą, ardo Britanijos lietuvių vienybę".

Labai gaila, Z. Jurai! Septyni valdybos nariai dar nesudaro visos D. Britanijos Lietuvių Sąjungos. Ją sudaro tokie žmonės, kaip aš ir daugelis kitų, kurie yra dėkingi K. Barėnui, kad jis pagaliau išdrįso pasakyti tiesą viešai, jog mums su lenkais eiti kartu nepakeliui.

Tokius žodžius kaip „vienybė" Sąjungos valdybos žmonės piktnaudoja tam, kad suniekintų tuos, kurie iškelia Sąjungos valdybos žmonių daromas negeroves ir skriaudas visai lietuvių bendruomenei. Kiekvieną protesto balsą jie vadina skaldymu, užgauliodami tuos, kurie jų klaidas mėgina iškelti ir ragina taisytis.

Labai apgailėtina, kad šiandieninės D. Britanijos Lietuvių Sąjungos valdyboje yra keturi prolenkiškos federacijos žmonės. Laikas susiprasti Sąjungos nariams, kad ateinančiame suvažiavime reikia juos iššluoti lauk iš valdybos.

Pone Redaktoriau, prašau šį mano laišką išspausdinti *Akiračiuose*, kad skaitytojai nepamanytų, jog K. Barėnas yra kažkoks paskalų skleidėjas, kaip kad Z. Juras rašo!

Su tikra pagarba
Stasys Kasparas

Londonas, Anglija

APIE SOCIALIZMĄ . . .

(atkelta iš 16 - to psl.)

veikalai lietuvių kalba pasirodo po 3-4 metų. Čia atsiliepia ir vertėjui skiriamas laikas, ir išankstinio planavimo sistema, ir vertimas ne iš žurnalinio varianto, o tik iš knygos, ir kiti veiksniai. Užsienio literatūros naujienos paprastai pasiekia dar vėliau. Turėdami labai jau kuklias išgales, leidėjai priversti orientuotis ne į karštas literatūrinio verpeto aktualijas, o į daugiau ar mažiau nusistovėjusias vertybes. Todėl taip svarbu kūrinių atranka. Šalia senųjų didžiųjų literatūrų dabar jau tvirtai atsistojo Lotynų Amerikos autoriai, kyla naujos besivystančių šalių pajėgos, kurias taip pat reikia pažinti ir įvertinti.

Akiračių pastaba: Poligrafinė bazė vis atsilieka ir atsilieka—jau apie dvidešimt metų. Tikriausiai atsiliks ir sekantį dvidešimtmetį, nes nėra patogesnio būdo paaiškinti, kodėl mažėja knygų, o geresniųjų tiražai nepakankami. Tai Suomija neparduoda popieriaus, tai koks popieriaus kombinatas modernizuojamas, tai mašinų stinga. Cenzūra ir ideologija su tuo nieko bendro neturi, gink Dieve! Jeigu siaurinami Lietuvos ryšiai su Vakarų kultūra, tai tik dėl poligrafinės bazės stokos. Kažkaip socializmas iš prigimimo nepalankus poligrafijai. Todėl ir sunku išspausdinti kokį Kafką, Orwella arba Lietuvos nobelinį laureatą Czeslawą Miloszą. Rusų vertimo rodikliai, tiesa, jau patenkinami . . . Nors, tiesą pasakius, ir čia dar vieno kito rašytojo stinga. Kad ir tų pačių Nobelio laureatų—Pasternako, Solženicino. Vis ta poligrafinė bazė!

Keistą sapną sapnavau. Šuniškai keistą. Sapnuoju, kad skaitau estišką laikraštį. Ir viską suprantu! Rašo apie Madrido konferenciją, kad ten ambasadorius Max Kampelman priėmė pabaltiečių delegaciją. Paminėjo ir estų, ir latvių atstovų pavardes (gaila, neprisimenu, o sapnuodamas neužsirašiau). Tik lietuvių atstovo pavardės nėra. Lietuviams, sako, atstovavo kažkoks žilas senis iš Čikagos . . .

Drausmės sargyboje

REORGANIZUOTAS FEMINIZMAS

ŽILI SENIAI IR JAUNOS BLONDINĖS

— Na ir kiaulės tie estai,— pagalvojau,—ir pats išsigandau tokios šventvagiškos minties. (Aš gi ne VLIKo pirmininkas, kad galėčiau žmones taip rūšiuoti.) Išsigandęs pabudau.

Ilgokai, pasirodo, mano miegota. Pašto dėžutė jau pilna laiškų ir laikraščių. Pradedu skaityti. Pirmiausia perverčiu *Darbininką*—kapitalistai gali palaukti (tokia jau mano proletariška prigimtis). *Darbininkas* irgi apie Madridą . . . Ir Kampelmaną. Ir pabaltiečių atstovus. Latviams, pasirodo, atstovavo dr. Spilners, lietuviams—dr. Kazys Šidlauskas, o estams—jauna blondinė iš Toronto,—aiškina K.Š. inicialais pasirašyta „Altos informacija".

Nebereiks, galvoju, veiksniams verkšlenti, kad jaunimas nesidomi politine veikla. Net ir man naktimis nebeleidžia užmigti toji mano ir ALTos svajonių blondinukė iš Toronto. Tai kas, kad be pavardės (kur čia laikraštyje suminėsi visų moterų pavardes). Užtektų tik vardo. Ir telefono . . .

Nebeiškentęs nubildėjau Torontan. Tiesiai VLIKo seiman. Sakau, gal ateis kokia jauna estaitė seimo pasveikint . . .

Nesveikino, deja, VLIKo jokia estaitė. Nei blondinės nei brunetės ten, brolau, per mylią nepamatysi. Nieko kito ir man neliko, tik sėdėti salėje ir kartu su reorganizuotu folkšturmu klausytis pirmininko Bobelio pranešimo.

O pirmininkas judrus, net į Vatikaną buvo nubildėjęs Lietuvos vaduoti. Gerbiamas pirmininkas pranešė seimo dalyviams naujieną: Vatikano radijo programoje dirba prel. Jatulis, kun. Kazlauskas . . . ir viena lietuvė, komunikacijos inžinierė. Matote, kaip yra Vatikane: moterų į kunigus nepriima, tai ir pavardės nesako. Net pačiam pirmininkui! O jis—mandagus žmogus—nedrįso paklausti . . .

Daug drąsenis reorganizuotosios bendruomenės didžiai apvalus pirmininkas. Tos bendruomenės suvažiavime jis neišsigando ir moteriškų pavardžių. Ponios, kurios nesidomi jo vadovaujamomis reorgijomis yra Zero—aiškino ten susirinkusiems stambų nulį primenantis pirmininkas Dargis.

O man dar vis ramybės neduoda ta jauna blondinė iš Toronto . . .

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 ST., CHICAGO, ILL., 60629
SPAUDA — knygos iš Lietuvos — 1602 So. 48th Court, CICERO, ILL. 60650
PARISH LIBRARY, 1465 De Seve St., MONTREAL, P.Q. H4E 2A8, Canada
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS/pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....
Gatvė: .....
Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Prenumerata $ 8.00
Auka $.....
Pridedu čekį $.....

KALBA RAŠYTOJAI

APIE SOCIALIZMĄ, POLIGRAFIJĄ, PILIETINĘ DRĄSĄ

Artėjant VII-tajam LTSR rašytojų suvažiavimui, *Literatūroje ir mene* pasirodė visa eilė pasisakymų aktualiais sovietinės Lietuvos literatūrą liečiančiais klausimais. Dauguma pasisakiusiųjų buvo rašytojai, kritikai ir su literatūra surišti žmonės. Spausdiname keletą įdomesnių pasisakymų su *Akiračių* komentarais — *Red.*

JUOZAS APUTIS — RAŠYTOJAS

(Apie apsakymo krizę ir aplamai požiūris į literatūros procesą, kaip į potvynių ir atoslūgių kaitą)

Jei yra kas negero, tai kažkodėl būtinai turi būti kaltas apsakymas! Nebepatogu jau šnekėti apie romaną, daug kas jį užsipuola, tačiau turėtume pasakyti, kad literatūros lygis vis dėlto smunka ir tas prasidėjo ne šiandien ir ne vakar (ir ne šiandien žmonės tai pastebėjo). Visų to smukimo priežasčių nusakyti ar net nuspėti nepajėgtumei, tačiau viena ar nebus šita: kritiška akis ilgesnį laiką persekioja tiktai vieną kitą rašytoją, didžiumos net nekliudydama. Turime autorių, kurie yra gimę rašyti tiktai talentingai, kiekvieną knygą vis geriau ir geriau, ir niekaip kitaip! Jokių „krizų"! Gal tų žodžių intonacija skaitančiajam pasirodys ir pašaipi, rašantysis šaipytis nenori—greičiau darosi linksmai liūdna. Labai stinga šviežesnės, kritiškesnės atmosferos, ir ne vien tik apsakymui ar romanui.

Su potvyniais ir atoslūgiais—tai kaip su slidinėjimu nuo kalno: vieni neria žemyn, o kiti jau grįžta ir lipa į viršų, taip ir kaitosi, ir visa tai normalu, svarbu, kad būtų geras oras.

Akiračių pastaba: Skaitytojams siūlome susistatyti lentelę, kurios vienoje pusėje surašyta sovietinės Lietuvos rašytojų vardai (kaip pvz., J. Aputis, E. Mieželaitis, J. Mikelinskas, M. Sluckis ir t.t.); kitoje pusėje—kategorijos (kaip „kritiška akis persekioja", „gimęs rašyti tiktai talentingai", „kiekviena knyga vis geriau ir geriau" ir pan.). Sudarius tokią tentelę, telieka paukščiuku pažymėti, kas kam priklauso . . .

J. AVYŽIUS — RAŠYTOJAS, LENINO PREMIJOS LAUREATAS

(Apie aktualius klausimus, kurie paliekami literatūrinio gyvenimo nuošalyje, per mažai svarstomi ir aptariami spaudoje)

. . . pirmiausia noriu pasakyti, kad mūsų spauda per mažai nagrinėja kūrinio meniškumą. Dažnai prastai parašyta knyga išgiriama vien už temą, labai nūdienišką, reikalingą, nors ir suprofanuotą literatūrinio vertelgos. Tokios knygos vertintojai, norėdami įrodyti, kad niekalas yra su kokybės ženklu, suranda kūrinyje perlų, kurių autorius net nesapnavo. Todėl nenuostabu, kad kartais visai eilinis, dargi pilkas rašytojo gudrautojo veikalėlis prisikasa net iki aukštų literatūrinių premijų skirstymo komiteto. Ir jau visai suprantama, kai iš po grafomano plunksnos pasipila beletrizuotų apybraižų srautas, autoriaus pavadintas romanu, apie kurį spauda atsilieps giriamai vien dėl to, kad „tai labai reikalinga knyga apie revoliucionierių" . . . Kam reikalinga? Leidėjams, kad galėtų padėti paukštuką teminiame plane? Nebent. Tik ne skaitytojams. Visuomenei reikia tikro meno, temų sąrašu jos neišauklėsi socializmo dvasia. Pamirštama sena tiesa, kad nuoga idėja be meninio apvalkalo literatūros kūrinyje tėra griaučiai, iš kurių galima nustatyti gyvio rūšį, bet jokiu būdu neįmanoma pamatyti jį gyvą.

Mane, kaip komunistą, be galo jaudina, kad kai kurie autoriai, aukšta idėja pridengdami savo meninį bejėgiškumą, tik sukompromituoja ją. O kritika, spauda, užuot reikliai, principingai tokius kūrinius įvertinę, liaupsina juos už aukštas idėjas, nutylėdami kūrinio meniškumo lygį, nereikalaudami, kad aukštas idėjas atitiktų jų verta meninė išraiška.

Sustojau tik prie vieno klausimo, nes jis man atrodo itin svarbus—nuolaidos kūrinio meniškumui vardan jo temos bei tariamo idėjiškumo atveria duris menkavertėms knygoms, orientuoja rašytojus neteisinga kūrybos kryptimi, sudaro patogias sąlygas literatūrinei spekuliacijai, meno profanavimui ir pan. O visa tai toli gražu netarnauja tarybinės lietuvių literatūros labui.

Akiračių pastaba: Kas teisybė, tas teisybė—grafomanijos Lietuvoje esama. Kažkaip jai nei popieriaus, nei spausdinimo mašinų nepritrūksta. Gaila tik, kad Jonas Avyžius nemini vardų. Ar nepasitaiko parašyti grafomaniškų tekstų net ir labai garsiems rašytojams? Pasitaiko net ir, sakysime, Eduardui Mieželaičiui, kuris, prisikasė ne tik ligi aukštų literatūrinių premijų skirstymo komiteto, bet ir ligi pačios premijos . . . Bet užteks! Šitaip juk gali įtarti grafomanija ir patį Leonidą Iljičių Brežnevą. Jis juk taip pat laureatas.

JUOZAS BALTUŠIS — RAŠYTOJAS

(Apie pilietinę drąsą, arba: kas yra literatūra — statomoji ar griaunamoji jėga?)

Norėčiau paliesti tiktai vieną, labiausiai rūpimą man. Tai rašytojų pilietinės drąsos klausimas.

Jos dar gerokai mums trūksta. Juk būtent dėl jos stokos mes nepajėgiame išspręsti daugelio svarbių literatūros vystymo klausimų bei problemų. Ką ten klausimų ar problemų! Stokodami pilietinės drąsos, mes nepajėgiame pripažinti net tos paprastutės tiesos, kad literatūra nebuvo, nėra ir negali būti statomoji jėga, kaip atkakliai bando įrodyti kai kurie sukalkėjusios mąstysenos literatūros „teoretikai", taip ir nesupratę, jog šitai yra priešinga pačiai literatūros prigimčiai. Šią tiesą seniai įrodė visų pasaulio tautų ir visų amžių literatūros istorija, įskaitant ir mūsų gyvenamąją epochą, visų amžių gyvenimo tikrovė. Atrodo, neįtikėtina, o tačiau taip ir nesurandame savyje jėgų aiškiai ir tiesiai ištarti, kad literatūra buvo ir lieka griaunamoji jėga. Literatūra nieko nestato. Literatūra tiktai griauna. Griauna tai, kas atgyveno, valydama kelią žmonijos pažangai, visuomenės vystymuisi. Tokia literatūros prigimtis. Ir šios tiesos akivaizdoje mūsų pirmoji pareiga yra jautriai stebėti, ką griauna mūsų literatūra ir kaip ji tuo griovimu sąlygoja mūsų visuomenės vystymosi sėkmę. Uždavinys—ne visų lengviausias, reikalaujantis didelio įžvalgumo, išminties, gyvenimo reiškinių gilaus istorinio supratimo. Reikia tiktai suprasti, kad šiuo metu Lietuvoje nėra nė vieno rašytojo, kuris savo kūrybiniu darbu imtų griauti mūsų socialistinės visuomenės gyvenimo pagrindus, taigi valstybinės santvarkos pagrindus. Nėra tokių. Visoje Lietuvoje nė vieno. Tačiau reikia ir suprasti, kad griauti ir daužyti negeroves ir piktažaizdes, vis dar labai atkakliai besireiškiančias mūsų gyvenime, kelti aikštėn ne tiktai šitas negeroves, bet ir priežastis, pagimdančias jas, —kiekvieno mūsų rašytojo iš visos literatūros šventa pareiga.

Akiračių pastaba: Tai mat, kokie reikalai! Nėra Lietuvoje rašytojų, kurie griautų tai, kas neįsakyta griauti, ir baigtas kriukis. Rusijoje ar kokioje Lenkijoje tokių nenaudėlių pasitaiko, bet lietuviai—caca. Buvo, tiesa, Mindaugas Tomonis, bet nebėra. Buvo Tomas Venclova, bet išsidangino į Vakarus—ten jam ir vieta. Kažkas dar parašė *Pasivaikščiojimą mėnesienoje,* kažkas leidžia *Pastogę,* bet argi tai rašytojai? Mes negriauname ir negriausime nei Gulago, nei cenzūros, nei naujosios klasės privilegijų, nei kitų simpatingų dalykų, nes čia jau valstybinės santvarkos pagrindai.

KAZYS SAJA — DRAMATURGAS

(Teatrų repertuaruose trūksta originalių lietuviškų pjesių)

Kiekvienas respublikos teatras, man rodos, galėtų kasmet pastatyti bent po vieną naują lietuvių dramaturgo pjesę. Ir pateikti ją žiūrovui taip, kad pjesė nebūtų panaši į pastumdėlę podukrą. Originalus mūsų dramaturgo veikalas turėtų naudotis ypatinga pirmagimio teise — susilaukti daugiausia gimdytojų dėmesio ir džiaugsmingiausių vardynų.

Deja, dažnokai atsitinka atvirkščiai. Tarp įvairių sezono veikalų originalioji pjesė lieka kaip tas mažasis pirštas, kuriam košelės neužteko . . . Šia proga reiktų dar kartą prisiminti, kad mūsų dramos dažniausiai statomos tik viename respublikos teatre. Taigi naujos pjesės prestižas gerokai priklauso nuo spektaklio sėkmės ar nesėkmės.

Tiesa, lietuvių dramaturgijai kai kada nelengva rungtis su geriausiais verstiniais veikalais, su klasika . . . Todėl jai ypač reikalingas režisierius, dar neišrovęs šaknų iš gimtosios žemės, nenusigrįžęs nuo mūsų tautos papročių, kultūros ir tėviškės problemų.

Akiračių komentarai turbūt nereikalingi.

VYTAUTAS VISOCKAS — „VAGOS" LEIDYKLOS VYR. REDAKTORIAUS PAVADUOTOJAS

(Apie vertimus ir popieriaus trūkumą)

Natūralu, kad pagrindinis „Vagos" rūpestis—originaliosios literatūros leidyba. Šito darbo niekas kitas nepadarys. Dėl jos ugdymo ir plėtimo buvo nemaža svarbių nutarimų. Bet, deja, leidyklos materialinės išgalės ir poligrafinė bazė auga kur kas lėčiau negu originaliosios literatūros kiekybė. Todėl planuose neišvengiamai glaudinami kai kurie kiti barai, tarp jų—ir verstinė literatūra. Rusų ir kitų TSRS tautų bei socialistinių šalių vertimų rodikliai jau stabilizavęsi ir laikytini patenkinamais, tuo tarpu kapitalistinių ir besivystančių kraštų kasmetinis knygų derlius per pastarąjį dešimtmetį sumažėjo keturiais pavadinimais, o per dvidešimtį—aštuoniais (čia neskaičiuojama verstinė vaikų ir jaunimo literatūra). Dabar šių knygų suaugusiems išeina po 19-20 pavadinimų per metus, taigi mažėjimo procentas gana didelis. Šitaip toliau eidami, netrukus jau nebeiškišime nosies iš savo darželio.

Rusų ir kitų tarybinių autorių naujausi

(tęsinys 15-me psl.)

Akiračių administracija nuoširdžiai dėkoja čikagiečiui Kostui Ramonui, finansavusiam šio numerio išleidimą.